

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года № 10(447) 8 САКАВІКА 2000 г.

БЕЛАРУСКІЯ ЖАНЧЫНЫ

Не гартаў я фаліянтаў пажаўцелыя старонкі,
Не шукаў пра вас паданняў, пыл стагоддзяў не страсаў.
Чуў я змалку плач ваш горкі,
чуў я смех ваш срэбразвонкі,
Беларускія жанчыны – неўміручая краса!

Станам – зграбныя бярозкі, што павыбеглі край руні,
Замест воч – асколкі неба яснай чэрвеньскай пары;
Валасы – ручайкі лёну, галасы – напеў шматструнны,
А усмешкі – водбліск ясны санцавейнае зары.

Гордасць, пэўна, узялі вы ў Рагвалодавай Рагнеды,
Дум ясноту Ефрасіння, пэўна, ў спадчыну дала.
Кроў свавольных крывічанак не схіляла вас у бедах, -
Пакідалі вы святліцы, бралі ў рукі вы булат.

Нёс тэўтонскі крыжаносец на канцы мяча няславу,
На зямлю славян-суседзяў ваяўнічы рушыў швед.
Адгукаўся Яраслаўне голас цвёрды Гарыславы,
Клікаў віцязяў у бітве затаптаць варожы след.

Крывічоў зямля лясная не скаралася няволі,
Хоць не раз іх род нязломны у пабоішчах палёг.
Паланянкамі былі вы, а рабынямі – ніколі! –
Хоць у гневе неразумным адварочваў Стрыбог.

Колькі вы пакут зазналі – не зазнаў ніхто на свеце!
Кветкі-браткі – вашы слёзы прараслі па лясах;
Сек няшчадна вам абліччы ліхалеццяў снег ды вецер,
А не звяла, не змарнела ваша гордая краса!

Гнулі спіны вы ў прыгоне, жалі жыта Радзівілам,
Пелі песні немаўляткам пры лучыне ў позні час;
Гадавалі веліканаў, каб дужэў народ-асілак,
Налівалася каб сіла незгінальная ў плячах!

Вы зазналі дым і попел, спусташэнне лютых войнаў,
Хлеб з бядою-лебядою, лёс салдаткі-удавы;
Вы трывожна сустракалі век дваццаты неспакойны;
Не схілялі ў час нашэсцяў непакорнай галавы.

Вам знаёмы кроў і порах, партызанскія сцяжыны,
Помсты жар у сэрцах добрых,
дзе б каханню гнёзды віць;
Вы на смерць ішлі без страху, беларускія жанчыны,
У імя Радзімы светлай, міру, шчасця і любві!

Вы умелі быць гразою. Чырванець умелі ружай,
Рассыпаць дабра алмазы. Карчаваць карэнне зла.
Гэта ваша бессмяротнасць увасоблена ў Харужай,
З вашай мужнасцю Мазанік меч дамоклаў узняла!

Вы – пачатак прыгажосці, вы – жыцця першапрычына,
Бачу будучыню вашу я ў служэнні хараству.
Я цалую вашы рукі, беларускія жанчыны!
Я схіляю перад вамі ў знак пашаны галаву!

На здымку: удзельніцы ўзорнага харэаграфічнага ансамбля "Калі ласка" Жлобінскага гарадскога Дома культуры Святлана Нікалаенка, Алена Дашкевіч і Святлана Хутарная. Канцэрты з удзелам гэтага дзіцячага калектыву набываюць своеасаблівую афарбоўку. Многія яго ўдзельнікі сталі студэнтамі навучальных устаноў культуры і хутка будуць займацца танцамі на прафесійнай сцэне. Фота Сяргея Халадзіліна, БелТА.

ШЭРАГІ СЯБРОЎ ТБМ НЯСПЫННА РАСТУЦЬ

На апошнім паседжанні Сакратарыята ТБМ, які адбыўся 18 лютага, у ТБМ уступіла 98 чалавек. Такога масавага ўступлення ў нашыя шэрагі не назіралася ўжо некалькі гадоў. Прычым заявы падалі грамадзяне, як з розных рэгіёнаў Беларусі, так і асобы з іншых краін.

Аднавіла сваю дзейнасць Міёрская арганізацыя ТБМ на Віцебшчыне. Яе колькасць – 15 чалавек, кіраўнік Міхаіл Ролік. У Маскве адрадзілася суполка ТБМ у колькасці 10 чалавек.

Узніклі суполкі ТБМ у розных беларускіх школах. Гэта: Мачульская школа ў Слонімскім раёне (10 чалавек, кіраўнік Галіна Пышэль), Рассветаўская школа ў Акцябрскім раёне (25 чалавек, кіраўнік Ніна Волкава), Германаўская школа на Шаркаўшчыне (4 чалавекі, кіраўнік Наталля Філіпёнак) і Нізаўская школа на Уздзеншчыне (5 чалавек, старшыня Сяргей Армонік). Была зарэгістраваная Маладзечанская раённая арганізацыя ТБМ у колькасці 10 чалавек. Яе старшыня – сп. Валянцін Герновіч.

Таксама ў ТБМ 18 лютага ўступіла 10 чалавек з Гомеля, 7 – з Менска, 1 чалавек – з Рэчыцы і 1- са Слоніма.

Такім чынам, гэта яскравы адказ тым асобам, што сумняваюцца ў неабходнасці існавання ТБМ.

Старшыня ТБМ Алег Трусаў.

Збор подпісаў за Беларускі Нацыянальны Універсітэт працягваецца

Ліда: ёсць 2,5 тысячы

Працягвае прыносіць плён акцыя распачатая ў Лідзе і Пінску па збору подпісаў за БНУ. За тры тыдні ў Лідзе сабраны 2541 подпіс, з іх 1634 подпісы сабрала Лідская педнавучальня. Тут акцыю ўзначальвае адзін з заснавальнікаў Лідскага ТБМ, яго першы старшыня Міхась Мельнік.

У Пінску сабрана 300 подпісаў.

Ідзе збор у іншых гарадах. За апошні час сабрана: у Менску - 121, Бабруйску - 21, Пухавіцкім раёне - 32, Глыбокім 13, Жыткавіцкім раёне - 86, Шаркоўшчынскім раёне - 56, Чэрыкаве - 36, Маладэчне - 11, Маладзечанскім раёне - 7, Мазыры - 39, Стаўбцоўскім раёне - 86, Берасці - 13, Гомелі - 15, Гарадзеі (Нясвіжскі раён) - 22, Жодзіне - 8, Віцебску -22.

Збор подпісаў працягваецца.

Багушэвічаўскія ўрачыстасці ў Менску

Урачыстасці, прысвечаныя 160-м угодкам з дня нараджэння Францішка Багушэвіча , у Менску пройдуць 21 сакавіка ў кінатэатры "Змена". Пачатак а 17-й гадзіне. Запрашаюцца ўсе жадаючыя. Уваход вольны.

Багушэвічаўскія чытанні ў Лідзе

Літаратурныя чытанні прысвечаныя 160-м угодкам з дня нараджэння Францішка Багушэвіча пройдуць у Лідзе ў малой зале Гарадскога палаца культуры 17 сакавіка. Пачатак у 16.30. Уваход вольны.

Падпіска 2000

"Наша слова" знаходзіцца ў каталогу на 2-гі квартал на ст. 7. Яшчэ можна паспець падпісацца. Кожны, хто дашле падпісны квіток (копію) у сядзібу ТБМ на Румянцава, 13 у Менск, атрымае невялікі падарунак.

Ф. СП - 1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету/часопіс **63865** (індэкс выдання)

НАША СЛОВА (назва выдання)

На 2000 год па месяцах:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			X	X	X						

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТАЧКА

ПВ | месца | літар — на газету/часопіс **63865** (індэкс выдання)

НАША СЛОВА (назва выдання)

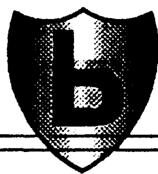
Кошт	падпіскі	402 руб.	Колькасць камплектаў	1
	пераадрасоўкі	руб.		

На 2000 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			X	X	X						

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча,ініцыялы)

№ 10 (447) 8 САКАВІКА 2000 г.

наша слова

СЛЫННЫ НАВУКОВЕЦ І ПЕДАГОГ, УСЕБАКОВА ДАСВЕДЧАНЫ І ГЛЫБОКІ ДАСЛЕДНІК

5 сакавіка 2000 года споўнілася 70 гадоў з дня народзінаў славутага Беларуса, усебакова дасведчанага і найаўтарытэтнейшага навукоўца ў галіне беларускага мовазнаўства, знакамітага педагога Паўла Уладзіміравіча Сцяцко – доктара філалогіі, прафесара, загадчыка кафедры беларускага і тэарэтычнага мовазнаўства Гарадзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Янкі Купалы.

Нарадзіўся Павел Сцяцко 5 сакавіка 1930 года ў бацькоў Ганны і Уладзіміра – працавітых земляробаў вёскі Грабава, што на Зэльвеншчыне. З маленства бацькі прывучалі дзяцей да працы. Трэці з семярых дзяцей, Павел, таксама спраўна выконваў усю сялянскую працу: араў палетак, сеяў і жаў (сярпом) збажыну, касіў сена, малаціў (цапом і малатарняй) збожжа, малоў (на жорнах падчас вайны) муку, капаў бульбу, пасвіў жывёлу.

Рана ў хлопца выявілася прага да навукі. Пайшоў у школу, маючы пяць з паловай гадоў, і за адзін год скончыў першы і другі класы. Пазней зэканоміў яшчэ два гады навучання: пасля трэцяга класа перайшоў адразу ў пяты, а пасля яго – у сёмы і скончыў Дзярэчынскую сямігодку на выдатна. Пасля паступіў у Ваўкавыскае педвучылішча, якое таксама скончыў на выдатна і без экзаменаў быў залічаны студэнтам Гарадзенскага педагагічнага інстытута на фізічна-матэматычны факультэт. Але вучыўся тут усяго два месяцы і перайшоў на літаратурны факультэт (беларускае аддзяленне): філалогія вабіла юнака больш. Яшчэ ў пачатковай школе ён авалодваў польскай мовай (навучанне тут праходзіла па-польску, як і скрозь на той час (1936-1939) у Заходняй Беларусі пад уладай Польшчы). У сям'і і на вёсцы размаўлялі па-беларуску, маці расказвала некаторыя казкі на расейскай мове, бо ў маладосці чатыры гады працавала на фабрыцы ў Расеі. Так што студэнт меў ужо пэўны досвед у розных мовах. У інстытуце Павел Сцяцко захапляецца паэзіяй, рэцэнзуе вершы свайго аднакурсніка Петруся Макаля і празаічныя творы Аляксея Карпюка – выпускніка педінстытута. Навучанне на літаратурным факультэце прыносіла Паўлу Сцяцку вялікую асалоду. Выдатнік (ён атрымлівае самую высокую персанальную стыпендыю) актыўна далучаецца да навуковай працы, рыхтуючы матэрыялы з Гарадзеншчыны для "Дыялекталагічнага атласа беларускай мовы". На рэспубліканскім конкурсе яго навуковая праца атрымала першую катэгорыю і грашовую ўзнагароду. Шмат зрабіў Павел Уладзіміравіч і для падрыхтоўкі Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак". Яго імя занатаванае ў абодвух атласах.

Скончыў П.Сцяцко літаратурны факультэт Гарадзенскага педінстытута ў 1953 годзе з дыпломам выдатніка і застаўся працаваць выкладчыкам кафедры беларускай мовы і літаратуры. Тут ён грунтоўна распрацоўвае тэарэтычны курс "Сучасная беларуская мова" і выкладае яго студэнтам, якія запісваюць тэксты яго лекцый, бо падручнікаў для студэнтаў ВНУ не было. Затым у інстытуце стварылі кафедру беларускай і расейскай моваў і "папрасілі" старшага выкладчыка Паўла Сцяцка курс "Уводзіны ў мовазнаўства" чытаць на дзвюх мовах (дзеці начальнікаў вучыліся на расейскім аддзяленні).

Захапіўшыся вывучэннем народнай мовы Гарадзеншчыны, П.Сцяцко абраў тэмай свайго даследвання лексіку роднай Зэльвеншчыны. Ён экстэрнам здае кандыдацкія экзамены ў Інстытуце мовазнаўства АН Беларусі. Узначальваў тады Інстытут Кандрат Крапіва, ён быў і старшынём камісіі на экзамене па беларускай мове і тэарэтычным мавазнаўстве, які здаваў П.Сцяцко. экзамен ацэньваецца на выдатна і экзаменаванага з 1961 года запрашаюць у аспірантуру для напісання дысертацыі. За паўтара гады П.Сцяцко падрыхтаваў дысертацыю і 21 снежня 1962 года паспяхова абараніў яе на паседжанні навуковай Рады пры Інстытуце мовазнаўства і Інстытуце літаратуры Акадэміі Навук Беларусі. Першым афіцыйным апанентам выступіў віцэ-прэзідэнт Акадэміі Навук Кандрат Крапіва, а чальцамі Рады былі акадэмік Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Кандрат Крапіва, Міхась Лынькоў, мовазнаўцы М. Бірыла, М.Булахаў, Ю. Мацкевіч ды іншыя знакамітыя навукоўцы. Кандыдата філалогіі Паўла Сцяцко запрашае да сябе на працу Ф. Янкоўскі – загадчык кафедры беларускай мовы Мінскага педінстытута (ён быў другім апанентам па дысертацыі П.Сцяцка).

Працуючы ў сталічнай ВНУ старшым выкладчыкам і дацэнтам, Павел Уладзіміравіч працягвае навуковае даследаванне народнай мовы. У 1970 годзе выйшлі з друку дзве яго кнігі: "Народная лексіка" і "Дыялектны слоўнік (З гаворак Зэльвеншчыны)". Праз два гады ўбачыла свет у выдавецтве "Навука і тэхніка" кніга П.Сцяцко – "Народная лексіка і словаўтварэнне", а ў 1977 – трэцяя манаграфія – "Беларускае народнае словаўтварэнне". Усе тры кнігі П. Сцяцко атрымалі высокую ацэнку. Рэцэнзіі на іх друкаваліся ў славістычных часопісах Польшчы, Нямеччыны, Чэхаславаччыны і іншых краінах. Гэта былі галоўныя публікацыі з доктарскае дысертацыі, якую дацэнт П.Сцяцко паспяхова абараніў 15.02.1980 г. у Акадэміі Навук Беларусі. Варта зазначыць, што на той час доктарскую дысертацыю па лінгвістыцы апанентавалі дактары навук з усіх трох усходнеславянскіх моваў. У Паўла Уладзіміравіча апанентамі выступалі: А.М.Ціханаў (Масква), І.І.Кавалік (Львоў) і П.П. Шуба (Мінск). Чальцом спецыялізаванае Рады па абароне дысертацыі П. Сцяцка быў і М.І.Талстой (праўнук Льва Талстога) – загадчык аддзела дыялекталогіі і балканістыкі Інстытута мовазнаўства Акадэміі Навук СССР. Дысертацыя і кнігі Паўла Сцяцка часта цытуюцца ў славістычных даследаваннях, выкарыстоўваюцца ў этымалагічных працах. Так, у пятым томе "Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы" (Мінск, 1989) бачым 186 спасылак на працы П. Сцяцка (а ў ІУ – 76, ІІІ – 130, ІІ – 87, і – 110 цытаванняў).

Паўла Уладзіміравіча, як высокадасведчанага спецыяліста ў галіне словаўтварэння, запрашаюць напісаць раздзел па гэтай тэме для акадэмічнай "Беларускай граматыкі" (Яна выйшла з друку ў 1985 годзе, "Словаўтварэнне" займае тут 144 старонкі вялікага фармату). Як знаны даследнік словаўтварэння, П. Сцяцко бярэ ўдзел у шматлікіх навуковых форумах. Ён удзельнічае ў дыскусіі па праблемах славянскага словаўтварэння на ІХ Міжнародным з'ездзе славістаў у Кіеве. (Два тэксты надрукаваныя ў кнізе "IX Международный съезд славистов. Материалы дискуссий. Языкознание. – Киев, "Наукова думка", 1986. – С. 136, 247-248).

15 лютага 1985 года П.Сцяцко выступае афіцыйным апанентам па доктарскай дысертацыі Я.В. Закрэўскай "Украінскае дыялектнае словаўтварэнне ў арэальным аспекце" на паседжанні спецыялізаванае Рады Ужгарадскага ўніверсітэта. А ўсяго ён выступіў апанентам на 13 дысертацыях. Пад кіраўніцтвам доктара філалогіі Паўла Сцяцка падрыхтаваныя і паспяхова абароненыя 8 дысертацыяў па словаўтварэнні.

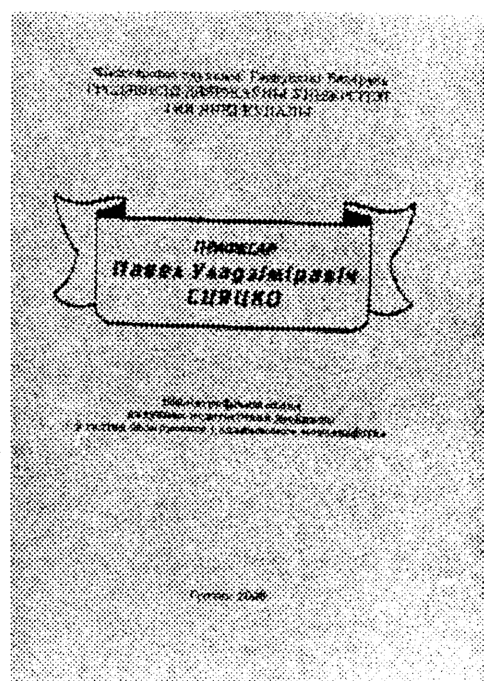
Не менш важнае значэнне надае прафесар П. Сцяцко і падрыхтоўцы навучальных дапаможнікаў па беларускай мове для студэнтаў ВНУ і навучэнцаў педагагічных вучэльняў, каледжаў. У 1969 г. выходзіць у "Вышэйшай школе" навучальны дапаможнік для студэнтаў-філолагаў "Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы" (2-е і 3-е выд. – 1980 і 1987 гг.), напісаны сумесна з М.С. Яўневічам, а праз год (1970) навучальны дапаможнік для сярэдніх спецыяльных вучэльняў "Беларуская мова", падрыхтаваны разам з М.Ц. Кавалёвай. Потым у 1975 і 1976 гг. выходзяць наступныя два навучальныя дапаможнікі для філолагаў: "Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія" і "Сучасная беларуская літаратурная мова. Лексікалогія. Фаналогія. Арфаграфія". У 1982 г. пабачыў свет падручнік для навучэнцаў педвучэльняў "Беларуская мова. Частка першая". Кніга тройчы выдавалася і ў 1998 г. зацверджаная Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь, як падручнік для педвучэльняў і каледжаў. Студэнтам-філолагам і настаўнікам беларускай мовы і літаратуры прызначаны і "Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў" (аўтары – П.У.-Сцяцко, М.Гуліцкі і Л.-Антанюк), які выйшаў у выдавецтве "Вышэйшая школа" у 1990 годзе пад рэдакцыяй акадэміка М. Бірылы і доктара навук прафесара П.Сцяцка. Студэнтам адрасаваны таксама навучальны дапаможнік "Аналіз слова, словазлучэння, сказа" (1977), "Зборнік дыктантаў" (два выпускі: 1973, 1978), "Праграма па сучаснай беларускай літаратурнай мове" (1975, 1979). А ў 1993 годзе П.У. Сцяцко выдаў "Пачатковы курс мовазнаўства" – навучальны дапаможнік да курсу "Уводзіны ў мовазнаўства". Як бачым, увесь комплекс навучальных дапаможнікаў па беларускай мове для студэнтаў-філолагаў падрыхтаваны з удзелам Паўла Сцяцка. Студэнтам прызначаны і "Slownik terminoloqii linqwistycznej (bialorusko-rosyjsko-polski i polsko-rosyjsko-bialoruski), выдадзены (з удзелам П.Сцяцка) ў Беластоку (1994).

Працуючы загадчыкам кафедры расейскага, агульнага і славянскага мовазнаўства Гомельскага універсітэта імя Ф. Скарыны (1981 – 1990), П. Сцяцко з чальцамі кафедры распрацоўваюць тэму "Усходне-славянская лінгвістычная тэрміналогія". Па выніках даследавання апублікаваны навучальны дапаможнік "Лингвистическая терминология в вузовских курсах" (1984) і "Русско-белорусский словарь лингвистических терминов", які выйшаў з друку ў 1988 годзе ў выдавецтве "Навука і тэхніка". Навуковыя рэдактары – акадэмік АН БССР М.В. Бірыла і доктар філалагічных навук П.У. Сцяцко. Нядаўна надрукаваны "Руска-беларускі фізічны слоўнік" (Гродна: ГрДУ. 1999. – 498 с.), створаны трыма аўтарамі: А.М. Каладзінскім, Д.М. Карацінскай і П.У.Сцяцком.

З ліпеня 1990 года прафесар П.Сцяцко працуе ў Гарадзенскім універсітэце. У 1990-91 гг. загадвае кафедрай беларускай культуры і кіруе распрацоўкай навукова-даследчай тэмы "Культура Гарадзеншчыны". Па выніках даследвання выходзіць навуковы альманах "Гарадзенскія запісы. Старонкі гісторыі і культуры" (1993, 1996, 1997). Рэдактар яго – П. Сцяцко.

Праз год з актыўным удзелам прафесара П. Сцяцка ў Гарадзенскім універсітэце быў створаны ўпершыню ў Рэспубліцы Беларусь факультэт беларускай філалогіі і культуры, а ў межах яго – кафедра мовазнаўства, якую ўзначаліў доктар філалагічных навук, прафесар П.Сцяцко.

Кафедра распрацоўвае тэму "Праблемы дасканалення сучаснага (савецкага) варыянту беларускай літаратурнай мовы". Напрацоўкі яе сягаюць яшчэ ў 60-я гады, калі П.Сцяцко друкаваў па гэтай тэме артыкулы ў перыядычным друку – газетах: "Звязда" (Рубрыка "Фарбы мовы"), "Літаратура і мастацтва", "Настаўніцкай газеце", часопісах "Маладосць", "Полымя", "Народная асвета", "Беларуская мова і літаратура ў школе", "Роднае слова" ды інш. Асабліва шмат артыкулаў апублікаваў П.Сцяцко ў штотыднёвіку "Наша слова". Свае меркаванні па праблемах нармавання савецкага варыянту беларускай літаратурнай мовы ён апрабоўвае і падчас падвышэння славістычнага досведу ў Карлавым універсітэце ў Празе (1983) і Варшаўскім універсітэце (1988), у выступах на І Міжнародным кангрэсе беларусістаў (1991), ІХ Міжнародным з'ездзе славістаў (1983). Першай Нацыянальнай канферэнцыі "Праблемы беларускай навуковай тэрміналогіі" (1993), рэспубліканскіх навуковых канферэнцыях "Праблемы бела-рускага правапісу" і "Праблемы філалагічнай адукацыі ў ВНУ Беларусі".Пра адмысловасць беларускай мовы ў галіне словаўтварэння пад кіраўніцтвам прафесара П.Сцяцко, як ужо згад-валася, падрыхтавана і абаронена 8 кандыдацкіх дысертацыяў.

Да юбілею Паўла Сцяцко ў Гарадзенскім універсітэце выйшла кніга "Прафесар Павел Уладзіміравіч Сцяцко. Бібліяграфічны агляд навукова-педагагічнай дзейнасці ў галіне беларускага і славянскага мовазнаўства". Наклад 150 ас. 64 с. Рэдактар В.Л.Варановіч.

Усё гэта паспрыяла паспяховаму напісанню дзвюх манаграфіяў, прысвечаных нармаванню савецкага варыянту беларускай літаратурнай мовы: 1) "Праблемы нормы, культуры мовы" (Гродна, 1998. – 294 с.) і 2) "Праблемы лексічнага нармавання беларускай мовы" (Гродна, 1999. – 292 с.). Яны выкарыстоўваюцца на спецкурсе "Праблемы адраджэння і натуральнага развіцця беларускай мовы, нармавання яе савецкага варыянту", які чытае Павел Уладзіміравіч ужо дзесяты год студэнтам 4 курса стацыянару і 5 курса завочнага аддзялення філалагічнага факультэта Гарадзенскага ўніверсітэту. Кнігі гэтыя артымалі шырокі рэзананс на Беларусі, вельмі прыхільна сустрэтыя беларускай нацыянальнай інтэлігенцыяй і спецыялістамі-мовазнаўцамі. Надрукаваныя чатыры ўхвальныя рэцэнзіі на іх: у часопісе "Роднае слова" – дацэнта М. Даніловіча, у "Полымі" № 1 за 199 г. – дацэнта А.Каўруса і ў "Нашым слове" – дацэнта І.Германовіча. Кнігі П. Сцяцка трапілі ў іншыя ВНУ Беларусі і сталі асновай для чытання адпаведных спецкурсаў.

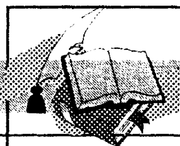
Павел Уладзіміравіч Сцяцко і сёння працуе вельмі натхнёна і вынікова. У 1999 годзе выйшлі з друку 3 кнігі (дзве ў суаўтарстве), 9 часопісных артыкулаў (адзін – у Польшчы) і 28 у штотыднёвіку "Наша слова". Пад кіраўніцтвам Паўла Сцяцка ў гэтым годзе падрыхтаваная і абароненая кандыдацкая дысертацыя, ён быў экспертам па дзвюх дысертацыях, дасланых у арганізацыю-апанент (Гродзенскі дзяржуніверсітэт імя Янкі Купалы), выступаў з дакладам на навуковай міжнароднай канферэнцыі "Культура Гродзенскага рэгіёну: Праблемы развіцця ва ўмовах поліэтнічнага памежжа", падрыхтаваў да выступу на гэтай канферэнцыі траіх аспірантаў.

Патрабавальны да сябе і калегаў, прынцыповы і справядлівы, высокадасведчаны спецыяліст-мовазнаўца, знакаміты педагог, Павел Уладзіміравіч Сцяцко карыстаецца вялікім аўтарытэтам на Беларусі і за яе межамі. Ён уваходзіць у склад Камісіі па словаўтварэнні Міжнароднага Камітэта Славістаў, Рэспубліканскай тэрміналагічнай камісіі пры Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь (узначальвае яе Гарадзенскую філію), рэдкалегіі навукова-метадычнага часопіса Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь "Роднае Слова", "Весніка Гродзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Янкі Купалы", штотыднёвіка "Наша слова". Пад яго рэдакцыяй выйшла 16 кнігаў (манаграфіі, слоўнікі, навучальныя дапаможнікі); яго прозвішча як рэцэнзента стаіць на 17 кнігах, а ўсяго прозвішча П.Сцяцко зафіксаванае на 86 кнігах і брашурах.

Яму ўдзячныя тысячы спецыялістаў-філолагаў Рэспублікі Беларусь – выпускнікі Гарадзенскага і Мінскага педінстытутаў, Гомельскага і Гарадзенскага універсітэтаў, а таксама выпускнікі Варшаўскага універсітэту (філія ў Беластоку), дзе ён 4 гады чытаў лекцыі па беларускай мове, параўнальнай граматыцы усходнеславянскіх і польскіх мовах, акрамя таго 8 кандыдатаў навук – былых аспірантаў Паўла Сцяцко і 15 кандыдатаў і дактароў навук, пры абароне дысертацыяў якіх ён выступаў афіцыйным апанентам ці экспертам.

Зычым нашаму юбіляру – шаноўнаму і дарагому Паўлу Уладзіміравічу Сцяцку – такога ж, як і раней, творчага натхнення і працавітасці на доўгія гады, плёну ў працы, памнажэння яго навуковай школы беларусістаў-даследнікаў словаўтварэння, дабра і шчасця ў асабістым жыцці на карысць нашай Бацькаўшчыны і нацыянальнай культуры.

Іна Бубновіч,
кандыдат філалогіі, дацэнт кафедры беларускага і тэарэтычнага мовазнаўства Гарадзенскага універсітэта імя Янкі Купалы.

ВІНШУЕМ!

Аднаму з нашых самых актыўных сяброў ТБМ шаноўнаму спадару Барысу Зянькевічу спаўняецца 60.

З самага пачатку чарговай хвалі беларускага адраджэння спадар Барыс рашуча і без аніякіх ваганняў стаў на шлях барацьбы за вольную, дэмакратычную, еўрапейскую Беларусь.

І, чым больш жорсткі і цынічны ўціск на ўсё беларускае здзяйсняе сучасны кіруючы рэжым з дапамогай расейскіх імперыялістаў, тым больш мужны, непахісны адпор ён атрымлівае ад аб'яднанага дэмакратычнага руху, надзейным і гераічным жаўнерам якога з'яўляецца наш шаноўны спадар Барыс.

Рада ТБМ і Рада БНФ імя Т.Касцюшкі Кастрычніцкага раёна г.Менска зычыць ад усёй душы спадару Барысу Зянькевічу з Божай ласкі здароўя, мужнасці і, як мага, найхутчэйшай перамогі ў нашым агульным святым змаганні за Беларусь.

Шануй Вас Бог. Жыве Беларусь!
Старшыня Рады ТБМ Ян Грыб.
Старшыня Рады БНФ ім.Т.Касцюшкі М.Шут

Шаноўнаму спадару Барысу Зянькевічу – сапраўднаму беларусу
"Бозе памозі рабу сайму князю Барысу"
(Надпісы на ўсходніх межавых валунах старажытнай Літвы-Беларусі)

Прашчуры, продкі, славутыя воі,
Рупліўцы радзімай зямлі,
На вуснах малітва, у руках моцных зброя –
Край свой адзіны святы берaглі.

Грунвальд і Ворша, і Сінія Воды,
Кірхгольм, Крутагор'е, Ула
І Полацк і Слуцк, Мілавіды... Як подых –
"Бозе памозі" малітва жыла.

Татараў тумены і шведаў загоны,
Сталёвых кліны крыжакоў,
Набегі мазураў... сілу Пагоні
Зведалі ўсе праз туманы вякоў.

Орды маскоўскія чорнаю хмарай
"Прагных раскосых вачэй"
Стагоддзі з ашчэрам страшэннай пачвары,
Цемраддзю чорных зламысных начэй.

Наўсцяж праз прасторы, гады і стагоддзі,
Нібы ядавіты туман,
Паўзучымі гадамі, з д'яблам у згодзе,
Паўзлі і паўзлі нам на згубу і зман.

Зямлю святую Літвы-Беларусі
Нішчылі, пляжылі ўшчэнт,
Гвалт і блюзнерства трывацíма мусім
Стагоддзі, стагоддзі... і зараз яшчэ.

Іх не спыніла Ула і ні Ворша,
Святая Пагоня і воды Дняпра.
Кастусь і Тадэвуш у бітвах не горшых
З малітвай за волю ішлі паміраць,

Айцы БНР, случакі, віцебчане,
Смаленцы, браты менчукі,
Палескія хлопцы, пружанцы, лідчане
І быхаўцы мужныя, і пінчукі...

А мы – іх нашчадкі – працягнем жа рысу,
Наблізім над Краем зару:
"Бозе памозі князю Барысу" –
Паўстанем з малітвою за Беларусь!

Ян Грыб. *Прадвесне 2000.*

"Парушэнні правоў чалавека ў 1999 годзе"

29 лютага ў памяшканні рэстарана "Орландо" адбылася прэзентацыя агляду – хронікі "Парушэнні правоў чалавека ў 1999 годзе", выпушчаны праваабарончым цэнтрам "Вясна".

На мерапрыемства былі запрошаныя дзеячы праваабарончага руху, пасly замежных краін, пацярпелыя ад пераследу уладаў, а таксама журналісты.

З уступным словам перад прысутнымі выступіў выконваючы абавязкі сакратара "Вясны" Валянцін Стэфановіч. Таксама прамаўлялі – Міхаіл Чыгір, дачка Лявонава Святлана, Юры Хадыка, рэдактар газеты "Гражданин и закон" Алег Волчак, жонка Клімава Таццяна, старшыня цэнтра сацыяльнай дапамогі "Няміга-99" Навакоўская Таццяна Міхайлаўна, дэпутаты 13-га склікання Людміла Гразнова і Анатоль Лябедзька, старшыня ТБМ А.А.Трусаў і іншыя.

У выступоўцаў гучала думка, што надыдзе час і па закону будуць разбірацца з тымі, хто зараз творыць "беспредел", а таксама, што нас няшмат, але калі будзем разам, то мы зменім становішча.

У сваёй прамове сп. А.А.Трусаў казаў, што сённяшнія ўлады парушаюць правы грамадзян на родную мову і адукацыю. Намі кіруюць людзі, якія ненавідзяць усё беларускае. Таварыства выспусціла кнігу "Аняменне", у якой зафіксаваны факты знішчэння беларускай мовы пачынаючы з 1995 г. ТБМ супрацоўнічае з "Хельсінскім камітэтам" і "Вясной".

Застаецца дадаць, што Агляд-хроніка налічвае 128 стар., у ёй маецца невялікая фотагалярэя, якая налічвае 67 фотаздымкаў, таксама яна выдадзена на расейскай і ангельскай мовах.

Алесь Гурыновіч.

Нас чытаюць у "Internet"

Пачынаючы з № 31 за 1999 год газета "Наша слова" стала размяшчаецца ў "Internet" на старонцы ТБМ. WEB-старонка ТБМ : ***http://tbm.org.by***, WEB-старонка "Нашага слова": ***http://tbm.org.by/ns/***.

І вось некаторыя вынікі. Падаём статыстыку зваротаў на старонку "Нашага слова" за люты 2000 года.

№	Краіна	Колькасць	%
1	Беларусь	48	55,81
2	Невядомыя краіны	16	18,60
3	Швейцарыя	6	[illegible]
4	ЗША	6	6.97
5	Ватыкан	4	4,65
6	Германія	2	2.32
7	Ізраіль	2	2.32
8	Вялікабрытанія	1	1,16
9	Нарвегія	1	1,16
10	Іспанія	1	1.16
11	Расія	1	1,16
12	Казахстан	1	1,16
13	Літва	1	1,16

ТБМ падтрымлівае ідэю склікання Усебеларускага з'езду

Сакратарыят ТБМ разглядзеў прапанову знакамітых дзеячоў беларускай культуры аб правядзенні ў 2000 годзе Усебеларускага з'езду з мэтай захавання дзяржаўнасці Беларусі і пошуку канкрэтных шляхоў павялічэння дабрабыту беларускага народа. ТБМ далучаецца да гэтай прапановы і згодна накіраваць сваіх прадстаўнікоў у склад арганізацыйнага камітэту Усебеларускага з'езду.

г. Мінск 2 сакавіка 2000 года.

Камісія звяртаецца да суполак ТБМ

У "НС" за 16 лютага быў надрукаваны артыкул над назвай "За беларускамоўнае наваколле". У ім Сакратарыят, а таксама камісія па гукавым і зрокавым афармленні жыццёвага асяроддзя звярталіся да суполак ТБМ у Беларусі, каб яны на месцы вучобы, працы і інш. правялі дзейнасць па стварэнні ва ўстановах стэндаў, сценгазет ці іншых сродкаў інфармацыі ў якіх змяшчаліся б артыкулы з "НС" і іншыя матэр'ялы па праблематыцы беларускай мовы. Таксама ў гэтым артыкуле была надрукавана просьба даслаць інфармацыю аб праведзенай працы на сядзібу ТБМ з паметкай: "У камісію па гукавым і зрокавым афармленні жыццёвага асяроддзя".

За час прайшоўшы з моманту надрукавання артыкула ў сядзібу Таварыства не паступіла ні воднага паведамлення аб праведзенай дзейнасці, з чаго можна зрабіць выснову, што ніводная суполка не парупілася, каб правесці працу.

Сумна, па маім перакананні стан, у якім мы беларусы зараз знаходзімся склаўся далёка не з-за дзейнасці знешніх сіл, а з-за нашай інертнасці.

Арганізацыя можа быць дзеяздольнай, калі ў ёй акрамя іншых акалічнасцяў існуе выканаўчая дысцыпліна. Калі ты сябра ТБМ, то мусіш разумець, што павінен па магчымасці праводзіць канкрэтную працу, у іншым выпадку ты проста спачуванец.

Камісія яшчэ раз звяртаецца да суполак з заклікам аб правядзенні імі працы ў вышэйзгаданым кірунку.

Алесь Гурыновіч.

У Беларускім відэаклубе

на Румянцава, 13

11 сакавіка ў 18.00 – "Болта" (40 руб)

18 сакавіка ў 18.00 – Прэм'ера: мультфільм "Гісторыя цацак" (прэм'ерны кошт – 100 руб)

25 сакавіка ў 18.00 – "Адважнае сэрца" (100 руб)

Тэл. 213-43-52

Прэзентацыя "Народнага альбома"

Нарэшце ў Менску ў канцэртнай зале "Мінск" адбылася прэзентацыя "Народнага альбома", які шмат хто з нашых чытачоў павінен ведаць па аўдыёкасеце, якую можна было ўжо колькі год як набыць у сядзібе Народнага фронту.

Пра гэту імпрэзу напярэдадні нават абвесціла палоннае "БТ", якое замест таго, каб паказаць гэтую сапраўды вартую дзею ў сваёй пераважнасці, "вцюхівае" нам нізкавартную рускамоўную ЛУХТУ сваіх і расейскіх "Ванек".

Дзеянне, паказанае ў альбоме, ахоплівае час пачынаючы з 1919 г. і да змены ў Заходняй Беларусі польскай акупацыі на нямецка-фашысцкую.

Зразумела, што ў зале не было куды яблыку ўпасці, беларусы класна "адцягнуліся". Пасля кожнай песні гучаў дружны вокліч "Жыве Беларусь". Але шкада, што, нягледзячы на досыць вялікую залу, шмат каму з жадаючых не хапіла квіткоў.

Хочацца спадзявацца, што такія канцэрты-святы адбудуцца яшчэ не раз у Менску, а таксама пройдуць у іншых гарадах Беларусі.

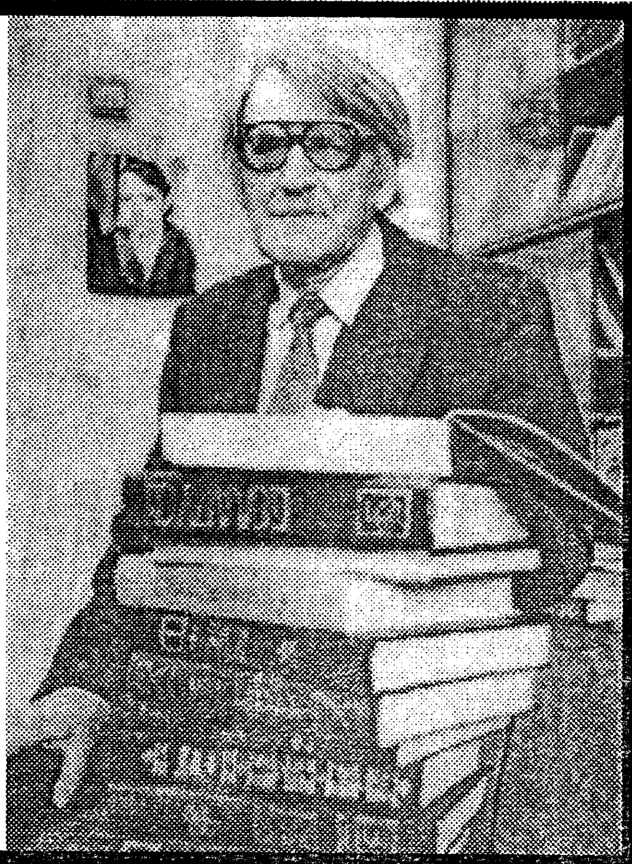
Алесь Гурыновіч.

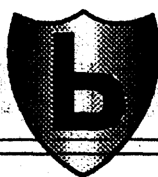
Абвестка

ТБМ сардэчна запрашае Вас наведаць выставу беларускамоўнае аўдые- ды відэапрадукцыі, а таксама лепшых беларускіх кніжак, выдадзеных у апошнія гады (новы нумар БГА, "Беларусь: гістарычнае падарожжа для дзяцей" К.Тарасава, "10 вякоў беларускай гісторыі" У.Арлова і Г.Сагановіча, "Аняменне" і інш.). Кнігі з касетамі можна атрымаць! Выстава працуе па будніях з 11 да 19 гадзінаў. Адрас у Менску: Румянцава, 13, ТБМ (ст.м. "Пл. Перамогі", ля універсітэта).

Сябры Управы Міжнароднага грамадскага аб'яднання "Згуртаванне беларусаў свету "Бацькаўшчына" выказваюць свае глыбокія спачуванні сябру рады і Управы МГА "ЗБС "Бацькаўшчына" Саверчанку Івану Васільевічу з нагоды напаткаўшага яго гора – смерці бацькі.

Таварыства беларускай мовы смуткуе з выпадку раптоўнай смерці вядомага дзеяча беларускага Адраджэння, змагара за сапраўдную гісторыю Беларусі, лаўрыята Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Міколы Ермаловіча і выказвае спачуванне яго сваякам, сябрам і блізкім.

№ 10 (447) 8 САКАВІКА 2000 г. НАША СЛОВА

Леанід Лыч,
доктар гістарычных навук, прафесар

З практыкі дзяржаўнага рэгулявання моўных працэсаў

Даклад на навукова-практычнай канферэнцыі "Закон аб мовах -- вынікі і перспектывы" 26 лютага 2000 года

Ва ўсе часы і ва ўсіх краінах адным з вядучых кампанентаў іх дзяржаўнай палітыкі з'яўлялася мова. Сусветная практыка назапасіла шмат пазітыўнага ў гэтым, таму ў большасці краін моўная праблема ўжо даўно належыць гісторыі. Ёсць пазітыўныя набыткі і ў дзяржаўнай моўнай палітыцы Беларусі. Праўда, у яе ўсё ж больш адмоўнага, чым пазітыўнага. І як вынік, моўная праблема і сёння ў нас застаецца нявырашанай і з'яўляецца не менш складанай, чым 15 – 20 – 30 гадоў таму.

Пасля таго, як дзяржава зразумела ролю мовы ў жыцці свайго тытульнага этнасу і ў паглыненні, асіміляцыі іншых плямёнаў і народнасцяў, яна зрабіла мову складовым кампанентам сваёй палітыкі, узяла яе (мову) пад пільную ахову. Прыкладам можа служыць сярэдневяковая Францыя. Кароль Францыі Францыск І па прапанове занепакоеных шырокім распўсюджаннем латыні вучоных, літаратараў, гуманістаў аб'явіў у 1539 г. французскую мову адзінай дзяржаўнай. Неўзабаве пры непасрэднай падтрымцы дзяржавы ствараецца вельмі папулярнае ў краіне Таварыства французскай мовы, выходзіць з друку кніга "Абарона і ілюстрацыя французскай мовы", у якой пераканаўча абгрунтавана яе права быць адзінай дзяржаўнай, раскрыта перад чытачом уся прыгажосць роднага слова тытульнага народа Францыі.

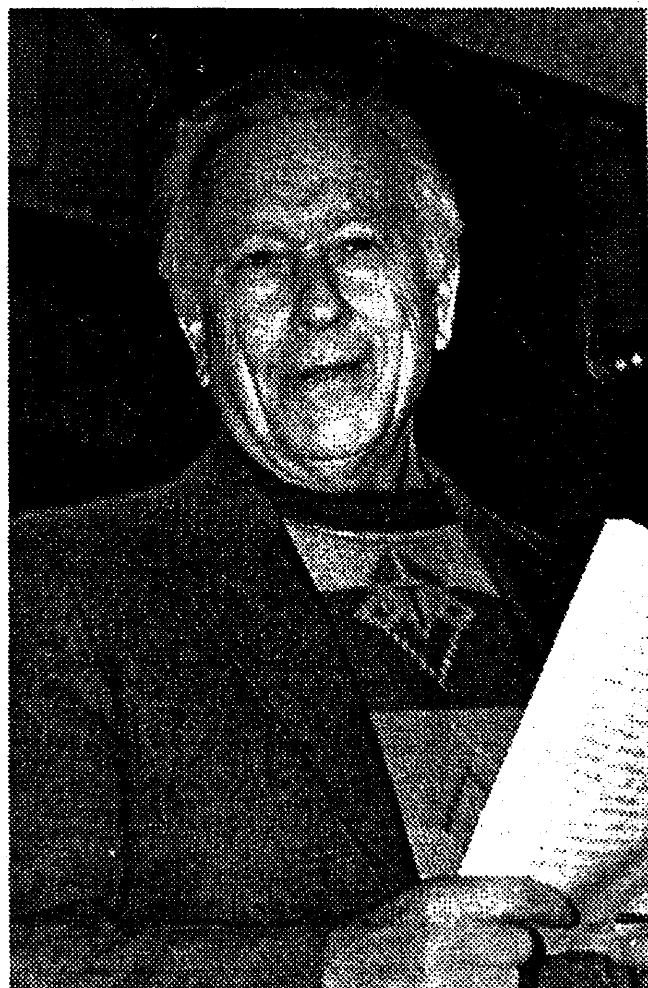
Узважаную, вельмі павучальную для сённяшніх беларускіх дзяржаўных дзеячаў моўную палітыку праводзіла Францыя і ў больш позні час. У канцы XVIII ст. ёй даводзілася мець справу з жаданнем некаторых правінцый да абласной аўтаноміі, імкненнем усяляк аслабіць цэнтральную ўладу, дзеля чаго паасобнымі палітыкамі ўмела выкарыстоўваліся тэатральныя моўныя адрозненні. Бачачы ў гэтым сур'ёзную пагрозу для краіны, яе вышэйшы прадстаўнічы орган Канвент (лац. – сход) звярнуўся ў 1794 г. да французскага народа з такімі пранікнёнымі, набатнымі словамі: "Грамадзяне, вы маеце шчасце быць французамі!.. Вы праклінаеце федэралізм палітычны, адмоўцеся ж ад федэралізму ў мове: мова павінна быць адна, як і рэспубліка; з поўначы на поўдзень, на ўсёй прасторы зямлі французскай трэба, каб мова была гэтак жа аб'яднана, як і сэрца..." Палітыкі, адукаваныя, патрыятычна настроеныя людзі Францыі дасягнулі такога ідэалу.

У ліку першых сярод краін Еўропы, якія знайшлі правільнае месца роднай мове ў сваёй дзяржаўнай палітыцы і афіцыйнай ідэалогіі, была і наша беларуская дзяржава – Вялікае Княства Літоўскае. Яму, як і Францыі, таксама пагражала латынь. Каб засцерагчы ад яе сваю родную мову, складальнікі Літоўскага статута 1566 г. фармулююць у ім такі артыкул: " А пісарь земскі маеть па руску литерами и словы рускими вси листы выписы и позвы писати, а не иншимъ езыком и словы". Гэты артыкул без усялякіх змяненняў унеслі і ў Літоўскі статут рэдакцыі 1588 г. Неабходнасць такога артыкула ў ім ужо дыктавалася не адмоўнымі наступствамі пранікнення ў розныя сферы ВКЛ латыні, а польскай мовы, як мовы больш уплавовых на той час колаў федэратыўнай дзяржавы – Рэчы Паспалітай. Такія моўныя няўвязкі – звычайная з'ява ўсіх федэратыўных дзяржаў у мінулым, сучасным і будучым.

У першы час існавання Рэчы Паспалітай у беларускай мовы мелася нямала шчырых абаронцаў не толькі з боку саміх беларусаў, але і ўкраінцаў, хаця цяпер яны ўжо і не знаходзіліся пад юрысдыкцыяй уладаў ВКЛ, не маглі непасрэдна ўплываць на характар ідэалогіі гэтай дзяржавы. Па ініцыятыве дэпутатаў Літоўскага, Валынскага і Брацлаўскага ваяводстваў Варшаўскі Элекцыйны сойм прыняў у 1632 г. рашэнне аб спыненні практыкі выцяснення польскаю моваю беларускай з розных відаў службовага справаводства. Такая з'ява з дыскрымінацыяй моваў назіралася раней, назіраецца і зараз практычна ва ўсіх федэратыўных дзяржавах, і асабліва тых, дзе асноўны тытульны народ па колькасці насельніцтва пераважае ўсе астатнія, мае больш развітую, чым у іх культуру, займае пануючае месца ў палітычным жыцці. Менавіта на такім становішчы ў Рэчы Паспалітай знаходзіліся палякі. Таму так цяжка было стрымаць магутны рух іх мовы на этнічную тэрыторыю Беларусі. Не зусім роўнае ў параўнанні з Каронай Польскай становішча Вялікага Княства Літоўскага ў палітычнай структуры Рэчы Паспалітай не давала яму самому прымаць эфектыўныя нарматыўныя акты па абароне законных правоў яго дзяржаўнай мовы – старабеларускай.

Больш таго. Усеагульная канфедэрацыя саслоўяў Рэчы Паспалітай 29 жніўня 1696 г. навязала яму пастанову, у адпаведнасці з якой спрэс на тэрыторыі ВКЛ "усе рашэнні павінны складацца на польскай мове". Ад гэтага часу беларуская мова ўжо назаўжды выпала з дзяржаўнай палітыкі ВКЛ, у выніку чаго і яго роля ў жыцці Рэчы Паспалітай імкліва пакацілася на спад.

У крайне цяжкім становішчы знаходзілася родная мова жамойтаў і аўкштайтаў, з якіх сфармаваліся сённяшнія летувісы. Іх мова не магла заняць незалежнага месца ў сферы афіцыйнай палітыкі ВКЛ ні ў час, калі яно існавала, як асобная дзяржава, ні тады, як увахадзіла ў склад Рэчы Паспалітай. Затое мова жамойтаў і аўкштайтаў прыстойнае адлюстраванне знайшло ў недзяржаўнай сферы. Добра пасадзейнічаў гэтаму вядомы літоўскі гуманіст, ксёндз Мікалсюс Даўкша (1538 (?) – 1613). Каб папярэдзіць масавае вырачэнне свайго народа ад матчынага слова і пераход на беларускую ці польскую мову, што непазбежна прывяло б і да змены культурна-моўнай арыентацыі летувісаў, ён з такой

пераканаўчасцю даводзіў ім: "Што б за цуд быў паміж звярамі, калі б крумкач захацеў спяваць па-салаўінаму, салавей каркаць як крумкач, казёл раўці паільвінаму, а леў вішчаць паказлінаму. Пагінулі б уласцівыя кожнай жывёле якасці, спынілася б само існаванне жывёл". Гэтаму літоўскаму святару з высокай этнічнай свядомасцю належаць і такія праўдзівыя словы: "Ні ўрадлівасцю ніў, не адрозненнем адзення, ні прыроднай прыгажосцю краіны, не магутнасцю гарадоў і замкаў квітнеюць народы, а больш за ўсё тым, што берагуць і ўважаюць сваю мову, якая згуртоўвае грамадства, умацоўвае дружбу і брацтва. Мова – гэта повязь усеагульнай любові, маці адзінства, бацька грамадства, абаронца дзяржавы. Ліквідаваць мову – усё роўна, што патушыць сонца, парушыць сусветны парадак, пазбавіць свет жыцця і славы". Прароцкія словы свайго слыннага сына заўжды памятаў літоўскі народ, нават і ў час, калі бальшавікі ў імя "шчаслівага" камуністычнага грамадства ўзялі курс на збліжэнне і зліццё культур і моваў савецкіх нацый і народнасцяў.

Не заўсёды ўдавалася ўпісацца ў рамкі дзяржаўнай палітыкі Кароны Польскай мове яе тытульнага народа, што вельмі адмоўна ўплывала на яго культурнае жыццё. З абраннем у 1486 г. вялікага князя ВКЛ Ягайлы каралём Польшчы ён прывёз сюды і сваю родную беларускую мову. На ёй не толькі Ягайла, але і многія высокія дзяржаўныя асобы размаўлялі ў Кракаўскім замку Вавелі. У касцёлах, навучальных установах пераважала латынь. У гарадскіх населеных пунктах часцей чуліся нямецкая і чэшская мовы, чым польская. На апошнюю архітэктары дзяржаўнай ідэалогіі, як след, глянулі толькі пасля стварэння ў 1569 г. Рэчы Паспалітай. Яе прапольску настроеныя палітычныя колы і высокае каталіцкае духавенства справядліва ўбачылі ў польскай мове магутны сродак культурнай экспансіі на беларускае насельніцтва ВКЛ, які абяцаў без праліцця крыві, фактычнага заняцця тэрыторыі зацвердзіць тут польскія ідэалы. Але калі шляхам саперніцтва дзвюх культур і моваў – польскай і беларускай – не ўдалося дасягнуць такой варварскай мэты, у дзяржаўнай палітыцы Рэчы Паспалітай знайшлося месца і для гвалтоўных метадаў, што яскрава адлюстравана ў згаданай вышэй пастанове. Усеагульнай канфедэрацыі саслоўяў РП аб забароне ўжываць беларускую мову ў службовым справаводстве. Ад гэтага часу ў прапольскіх палітычных колах практычна ўжо больш не існавала праблем з вынішчэннем беларускай літаратурнай мовы. Яна сама па сабе памірала, будучы пазбаўленай магчымасці абслугоўваць патрэбнасці дзяржаўных органаў.

Затое амаль аналагічнае сацыяльнае становішча, як у беларускай мовы, Польшча атрымала і для сваёй мовы, пасля таго як у выніку трох падзелаў аказалася тэрытарыяльна разрабаванай Расіяй, Прусіяй і Аўстрыяй. Зараз гэтыя імперыі рабілі з яе моваю тое, толькі не так бязлітасна, што ўлады Рэчы Паспалітай чынілі над беларускай. Палякам трэба аддаць належнае, што яны нават ў самых цяжкіх варунках ратавалі, не выракаліся, не ў прыклад нашай інтэлігенцыі, роднай мовы. Калі цяпер яна выпала з дзяржаўнай сферы, дык затое ў велізарнай пашане была сярод адукаваных і заможных пластоў насельніцтва. Яны ўсе, як адзін, пагаджаліся са справядлівымі ва ўсе часы і для ўсіх народаў словамі свайго славутага сына, дарэчы ўраджэнца Берасцейскага павета, Юльяна Нямцэвіча (1758 – 1841): "Мова – аснова нацыі, ці больш дакладна – ўяўляе сабой адрозненне нацыі ад нацыі. Калі толькі сціраецца родная мова – гіне імя Бацькаўшчыны... Ніводзін народ не мае большай патрэбы стаяць на варце супраць гэтай пагрозы, як мы, палякі". І яны стаялі.

Наш жа, беларускі народ, такія разумныя словы пачуе ад сваіх інтэлектуалаў толькі дзесьці праз сотню гадоў. Рэдка яны прамаўляюцца і сёння, асабліва ў навучальных установах, з вуснаў нашых палітыкаў. Пагрозу знікнення з гістарычнай арэны беларускай нацыі з-за свядомага выцяснення дзяржавай яе роднай мовы з усіх сфераў дзейнасці чалавека бачаць толькі шчырыя змагары за нацыянальна-культурнае адраджэнне сваёй дарагой і любай Бацькаўшчыны.

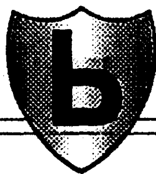
Паводле месца мовы тытульнага народа ў дзяржаўнай палітыцы любая краіна можа пазайздросціць Расіі. Ад самага свайго пачатку яе пісьмовая літаратурная мова развівалася ў самым цесным кантакце з царкоўнаславянскай мовай, што вяло да ўзаемазбагачэння кожнай з іх. Паколькі літаратурная мова Маскоўскай дзяржавы мела і мае шмат агульнага з царкоўнаславянскай, яна і на першую глядзела, як на штосьці святое, не жадала, каб яна вельмі насычалася запазычаннямі з іншых моваў. Таму, калі ў Маскве ўбачылі, што запрошаны сюды беларускі асветнік і першадрукар Францішак Скарына выдае кнігі, мова якіх мае адрозненні і ад свецкай, і ад царкоўнай гэтай дзяржавы, яго дзейнасць была прызнана шкоднай, злачыннай. Ф. Скарыну давялося ўцёкамі ратавацца ад пакарання.

На дзяржаўную палітыку ў галіне мовы вельмі моцна паўплываў фактар поліэтнічнасці Маскоўскай (пазней Рускай цэнтралізаванай) дзяржавы. У палітычных колах Расіі, нягледзячы на пражыванне на яе тэрыторыі многіх народаў, ніколі не ўзнікала пытання надаць статус афіцыйнай, акрамя рускай, яшчэ якой-небудзь мове. Тут вельмі рана на рускую афіцыйную пісьмовую мову сталі глядзець як на сродак аб'яднання ўсіх народаў краіны незалежна ад іх этнічнага паходжання ў нешта адно цэлае. з гэтага правіла ніхто не збіраўся рабіць выключэння і для значнай часткі беларусаў, далучаных у 1772 г. да Расіі ў выніку першага падзелу Рэчы Паспалітай. Ні кім-небудзь іншым, а самой імператрыцай Расіі Кацярынай II падабраным для пасылкі на беларускія землі губернатарам было загадана "Дела вы имеете производить на российском языке".

Калі афіцыйныя колы Расіі добра зяўнулі і гэтым самым дазволілі нямецкай мове добра ўтрываліцца ў вышэйшай школе, яны, справядліва ўбачыўшы ў гэтым вялікую пагрозу для рускага інтарэсу, вельмі хутка паправілі становішча звычайным адміністрацыйным шляхам: замянілі нямецкамоўных выкладчыкаў і прафесараў іх рускамоўнымі калегамі. Расія была выратавана ад анямечвання. Падкрэслю: з дапамогаю дзяржавы.

Характэрна, што прыцыпу дэмакратызму ў моўнай палітыцы не знайшлося месца ў ідэалогіі дзекабрыстаў. Самы вядомы з іх аўтар палітычнай праграмы "Руская праўда" Павел Песцель выступіў за тое, каб "на цэлай прасторы расійскай дзяржавы панавала адна толькі мова расійская". Такі падыход абгрунтоўваўся ў асноўным тым, што "людзі, якія зносяцца на адной і той жа мове, найцяснейшую сувязь паміж сабой займеюць і аднастайней складаць будуць адзін і той жа народ", г.зн. з'асімілююцца. Таму нельга толькі царызм абвінавачваць, што ён пераўтварыў Расію ў турму народаў. Да гэтага прыклала руку і пэўная частка рускай інтэлігенцыі, прычым і тая, якая ў літаратуры падаецца, як самая дэмакратычная і прагрэсіўная.

Прыклад барацьбы народаў Еўропы за сваё нацыянальнае адраджэнне, у час якога заўсёды ўзнімалася і пытанне роднай мовы гэтых народаў, вымусіў улады Расійскай імперыі яшчэ больш звярнуць увагу на ўмацаванне пазіцый рускай мовы пры адначасовым абмежаванні сацыяльных функцый усіх нярускіх моваў, у т.л. і беларускай. Вялікую шкоду ёй, а таксама польскай, якая і ў першай палове XIX ст. панавала на нашай зямлі ў самых прэстыжных сферах грамадскага жыцця, прычыніў указ цара Мікалая I Сенату ад 25 чэрвеня 1840 г. аб увядзенні рускага заканадаўства і рускай мовы ў заходніх губернях. У 1867 г. афіцыйна забаранілі выдаваць любыя віды літаратуры на беларускай мове. гэты дыскрымінацыйны акт дзейнічаў на працягу амаль чатырох дзесяцігоддзяў. Адліга ў моўнай палітыцы царскага самаўладдзя адчулася толькі пасля рэвалюцыі 1905 – 1907 гг., што неадназначна было прынята многімі дзяржаўнымі дзеячамі, значнай часткай рускай інтэлігенцыі. Нягледзячы на масавы рух карэннага насельніцтва нацыянальных рэгіёнаў Рассіі за права вольнага карыстання здабыткамі роднай культуры, матчынай мовай. Дзяржаўная дума і Дзяржаўны савет прымаюць у 1907 г. адпаведную па дадзеных пытаннях пастанову, у якой быў такі пункт: "Мы павінны абавязкова і няўхільна навучаць іншародцаў рускай мове, каб з кожным пакаленнем гэтая мова стала роднай і нашая руская культура стала іхняю культурай".

Леанід Лыч,
доктар гістарычных навук, прафесар

З практыкі дзяржаўнага рэгулявання моўных працэсаў

Даклад на навукова-практычнай канферэнцыі "Закон аб мовах — вынікі і перспектывы" 26 лютага 2000 года

Найбольш тыпова шавіністычныя погляды рускай інтэлігенцыі на нацыянальныя культуры і мовы выказваў у той час прафесар Павел Кавалеўскі: "Мова ў школе, у судзе, у дзяржаўных і справавых зносінах у Рускай дзяржаве павінна быць безумоўна і непахісна рускай. Гэта мова пануючай дзяржаўнай нацыі і гэтую мову павінны ведаць усе супадпарадкаваныя народы. Гэты пункт вельмі вялікай важнасці і ўступак тут не павінна быць аніякіх (...) калі мы жадаем, каб усе ... супадпарадкаваныя нам нацыі прылучыліся да нашай культуры і абруселі, мы павінны абавязкова і непахісна навучаць іх рускай мове...

(...) выкладанне ва ўсіх школах павінна абавязкова весціся на рускай мове".

Дыяметральна процілеглай гэтай шавіністычнай палітыцы ў галіне культуры і мовы ўсіх нярускіх народаў была пазіцыя расійскіх сацыял-дэмакратаў на чале з Уладзімірам Леніным. Акурат па яго прапанове ў прынятую ў 1903 г. першую Праграму РСДРП быў унесены пункт наступнага зместу: "Права насельніцтва атрымліваць адукацыю на роднай мове, права кожнага грамадзяніна гаварыць на роднай мове на сходзе, у грамадскіх і дзяржаўных установах". Такой прагрэсіўнай пазіцыі па мове, як у РСДРП, не было ў ніводнай партыі таго часу. Нічога вартага па пытаннях роднай мовы нярускіх народаў не прыняў Часовы ўрад Расіі. Над усімі імі, у т.л. і беларускім, працягвала вісець рэальная пагроза рускай культурна-моўнай асіміляцыі, што магло б закончыцца велізарнай трагедыяй для цывілізаванага свету.

Моўнае пытанне з'яўлялася стрыжнёвым у ідэалагічнай палітыцы Савецкай Расіі і Савецкага Саюза. Бальшавікі, якія, дзякуючы сваім прагрэсіўным нацыянальным лозунгам, змаглі ўзняць на барацьбу з буржуямі і памешчыкамі ўсе нярускія народы, зараз павінны былі клапаціцца не толькі пра іх эканамічнае, але і культурнае развіццё, што можа паспяхова ажыццяўляцца толькі на ўласных прыродных асновах, пры самым шырокім выкарыстанні ва ўсіх сферах дзяржаўнай, эканамічнай і духоўнай дзейнасці чалавека роднай мовы. Што моўнае пытанне для Савецкай Расіі і СССР не з'яўлялася другарадным, сведчыць рэгулярнае абмеркаванне яго – прычым з правільных пазіцый – на саміх з'ездах РКП(б). асабліва часта разглядалася яно ў 20-я гады, калі ішоў працэс фармавання ўсіх аспектаў савецкай, камуністычнай ідэалогіі, у т.л. і культурна-моўнага. Актыўна ўплываў на яго і сам першы сакратар ЦК УКП (б) Іосіф Сталін. Невядома толькі з якой мэтай, але ён выказаў такую слушную думку: "Дзеля таго, каб Савецкая ўлада стала і для іншанацыянальнага сялянства роднай, - неабходна, каб яна была зразумелай для яго, каб яна функцыявала на роднай мове, каб школы і органы ўлады будаваліся з людзей мясцовых, якія ведаюць мову, норавы, звычаі, быт нярускіх людзей". Ад гэтых правільных установак савецкая ўлада, бальшавіцкая партыя, як толькі адчулі сваю моц у шматнацыянальнай краіне, пачалі паступова адступаць. У іх дзеяннях быў узяты курс на паслядоўную інтэрнацыяналізацыю духоўнага жыцця СССР за кошт узмацнення ў ім ролі рускага фактару і адначасовага звужэння сферы іншанацыянальнага элементу. Асаблівае месца ў гэтым адводзілася рускай мове, пабудаванай на рускіх нацыянальна-педагагічных традыцыях сістэме адукацыі. 13 сакавіка 1938 г. СНК СССР і Усе КП(б) прынялі пастанову "Аб абавязковым вывучэнні рускай мовы ў школах нацыянальных рэспублік і абласцей", у якой нават жонка Уладзіміра Леніна, вядомая савецкая партыйная і дзяржаўная дзеячка, тэарэтык марксісцкай педагогікі Надзея Крупская ўбачыла "рожкі вялікадзяржаўнага шавінізму". Дрэннае веданне рускай мовы і літаратуры стала для многіх юнакоў і дзяўчат нярускай нацыянальнасці прычынай другагоднiцтва, непаступлення ў сярэднія спецыяльныя і вышэйшыя навучальныя ўстановы, перашкодзіла здзяйсненню мары ў выбары любімай прафесіі. З прыняццем гэтай пастановы на агромністых прасторах СССР пачалося вывучэнне рускай мовы "з-пад палкі", пад прымусам, супроць чаго некалі так рашуча выступаў Уладзімір Ільіч.

Цалкам ідэнтычнага з Савецкай Расіяй і СССР ідэалагічнага прынцыпу ў моўнай палітыцы прытрымліваліся ў першыя гады пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ўрад і бальшавіцкая партыя БССР. Як толькі яе заканадаўчы орган – Цэнтральны Выканаўчы Камітэт (ЦВК) адчуў сябе хоць трохі самастойнай, палітычна незалежнай уладай, ён у лютым 1921 г. спецыяльным дэкрэтам надаў статус дзяржаўнай беларускай, рускай, яўрэйскай і польскай мовам. Узводзіць тры апошнія ў такі высокі ранг не было аніякіх падставаў, бо ні рускія, ні яўрэі, ні палякі не мелі ў межах Беларусі сваёй этнічнай тэрыторыі і на гэтыя нацыянальныя меншасці, за выключэннем толькі яўрэяў, прыпадаў вельмі мізэрны працэнт у агульнай колькасці яе насельніцтва (удзельная вага беларусаў складала прыкладна 80%). Гэтую хібу ў моўнай палітыцы выправілі ў розных нарматыўных актах, што былі прыняты ў рэспубліцы ў сувязі з пераходам у ліпені 1924 г. да афіцыйнай палітыкі беларусізацыі. У іх неаднаразова падкрэслівалася, што роднай мове карэннага насельніцтва БССР – беларускага народа трэба аддаваць прыярытэты ва ўсіх сферах дзяржаўнага і грамадскага жыцця і асабліва ў адукацыі. Аналагічнай пазіцыі прытрымліваўся і ЦК КП(б)Б. У яго рэзалюцыях, што былі прыняты ў студзені 1925 г. на пленуме, запісана: "... прыраўнапраўі ўсіх нацыянальнасцяў... справа развіцця мовы, літаратуры, школы, усёй культуры на беларускай мове прызнаецца першай і асноўнай працай". Шкада, што такой яна з'яўлялася толькі да пачатку 30-х гадоў. ад гэтага часу пачаўся адваротны для беларускай мовы працэс: паступовае выцясненне яе з усіх найважнейшых сфераў дзейнасці чалавека і ўкараненне сюды рускай мовы. Падобнага роду моўная дыскрымінацыя беларускага народа ідэалагічна абгрунтоўвалася неабходнасць барацьбы з надуманым бальшавікамі беларускім і нацдэмакратызмам, гістарычнай непазбежнасцю знікнення, адмірання моваў параўнальна невялікіх па колькасць народаў пры іх інтэнсіўных руху ў светлае камуністычнае грамадства. Маючы жаданне хутчэй зліквідаваць моўныя адрозненні паміж беларускім і рускім народамі, Савет Народных Камісараў БССР з ініцыятывы ЦК КП(б)Б прымае ў жніўні 1933 г. пастанову "Аб зьменах і спрашчэньні беларускага правапісу". Асаблівых спрашчэнняў спецыялісты ў ім не ўбачылі, як не ўбачыла і моладзь, што наведвала розныя тыпы навучальных устаноў. І гэта лагічна, бо галоўнай мэтай рэфармавання беларускага правапісу з'яўлялася максімальнае набліжэнне яго да рускага з тым, каб аблегчыць працэс моўнай русіфікацыі беларускага народа. Двума гадамі раней нешта падобнае намерваліся збіраць з роднай мовай славацкага народа, які ўваходзіў у склад Чэхаславакіі. Але з-за моцнага супраціўлення нацыянальна-самасвядомай славацкай інтэлігенцыі, адсутнасці жорсткага дыктату ўлады над людзьмі ўчыніць такой дыскрымінацыі славацкай мове не ўдалося.

У ідэалагічнай палітыцы савецкай улады, камуністычнай партыі Беларусі даволі часта мяняліся погляды на яе родную мову, прычым нярэдка і ў лепшы бок. Відаць, былі ў яе абаронцы і сярод палітыкаў, якія не хацелі пазбавіць свой народ гэтай неацэннай каштоўнасці і пусціць яе на звод. Іншым разам карэктывы ў моўную палітыку ўносіліся па ўказцы партыйнага цэнтра ў Маскве, які відаць, не хацеў здабыць сабе дурную ў свеце славу душыцеля нацыянальных культур і моваў нярускіх народаў. Перапужаўшыся надзвычай "вялікіх дасягненняў" у палітыцы дэнацыяналізацыі народнай адукацыі Беларусі, Бюро ЦК КП(б)Б у студзені 1941 г. прыняло пастанову "Аб вывучэнні беларускай мовы ў ВНУ, тэхнікумах і школах", у якой прадугледжваліся даволі эфектыўныя захады па вяртанні роднага слова карэннага насельніцтва нашага краю ў такую важную сферу духоўнага жыцця, як адукацыя. Нічога не атрымалася, бо неўзабаве пачалася вайна з Германіяй.

Знайшлося месца для беларускай мовы і ў той ідэалогіі, якая пачала складвацца з чэрвеня 1941 г. на акупаванай немцамі тэрыторыі. Да тонкасцяў ведаючы, дзе і ў чым парушаліся савецкай уладай нацыянальныя інтарэсы беларускага народа, новыя гаспадары з мэтай схіліць яго значныя сілы на свой бок публічна заяўлялі, што будуць паважаць нацыянальна-культурныя адметнасці, родную мову карэннага насельніцтва гэтага краю, што вельмі моцна павысіла аўтарытэт нямецкіх акупацыйных уладаў у тых слаях інтэлігенцыі, якія заставаліся адданымі беларускай нацыянальнай ідэі ў час масавых рэпрэсій 1937 – 1938 гг., цудам уцалелі ад расправы. Такія людзі не маглі не служыць гэтай ідэі і зараз, бо бачылі ўсёй дзейны сродак выратавання беларускага народа ад новай і не менш небяспечнай формы яго культурна-моўнай асіміляцыі – анямечвання. У гэтым у нямецкіх палітыкаў і ідэолагаў быў найбагацейшы ў Еўропе вопыт, які прывёў да этнічнага вымірання мільёны славян.

Акупацыйныя ўлады далі згоду на самае шырокае ўжыванне беларускай мовы ў адміністрацыйна-службовым справаводстве, у адукацыі, установах культуры, візуальным афармленні населеных пунктаў. Руская мова ўжывалася толькі ў тых месцах, дзе маглі знаходзіцца яе прыродныя носьбіты. Паколькі праведзеная ў адпаведнасці з прынятай СНК СССР у жніўні 1933 г. пастановай рэформа беларускага правапісу мела мэтай сціранне найбольш тыповых адметнасцяў беларускай мовы ад рускай дзеля збліжэння з апошняй, што паскорыла б працэс асіміляцыі беларусаў, было дазволена вярнуцца да беларускага дарэформеннага правапісу. Адбылося такое вяртанне без усялякіх лінгвістычных непаразуменняў і канфліктаў, не забараняліся любыя формы прапаганды значэння беларускага слова, што актыўна выкарысталі шчырыя руплiўцы яго. Іншым разам хвалу беларускай мове можна было пачуць з вуснаў высокіх чыноўнікаў нямецкіх адміністрацыйных службаў, што рабілася ў чыста прапагандысцкіх мэтах. Не выключна, што так, а не інакш трэба ставіцца і да слоў кіраўніка школьнага аддзела Генеральнага камісарыята Беларусь Сівіцы: "Беларуская мова ёсьць прыгожая... Беларусы павінны быць гордыя зь яе. Я быў сяньня (12 лютага 1942 г. – Л.Л.) у касьцеле й цешыўся, што мог пачуць беларускую мову й песьню...".

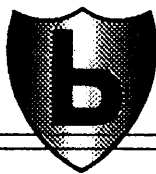
Чарговая – і таксама няўдалая – спроба надаць беларускай мове належнае месца ў партыйнай, дзяржаўнай ідэалогіі была зроблена неўзабаве пасля смерці Іосіфа Сталіна на чэрвеньскім (1953 г.) пленуме ЦК КПБ, калі па ўказцы партыйнага цэнтра Маскоўскага Крамля (ініцыятыва належала найперш самому Лаўрэнцію Берыя) разглядалася нацыянальнае пытанне на Беларусі і меркавалася рускага па нацыянальнасці першага сакратара ЦК КПБ Мікалая Патолічава замяніць беларусам Міхаілам Зімяніным, які тады загадваў чацвертым еўрапейскім аддзелам Міністэрства замежных спраў СССР. На здзіў многіх ён у сваім прачытаным па-беларуску дакладзе заявіў, што "пленуму ЦК КПБ неабходна прыняць рашэнне аб тым, што работа ЦК КПБ, Савета Міністраў, мясцовых партыйных, савецкіх органаў павінна весціся на беларускай мове. На беларускую мову павінна быць пераведзена справаводства партыйных і савецкіх органаў. Мы павінны гаварыць з народам на яго роднай мове". сярод тых, хто адкрыта і рашуча падтрымаў гэтую пазіцыю, быў і першы сакратар Мінскага КПБ Кірыла Мазураў. Але паколькі ў час правядзення ў Мінску пленума ЦК КПБ у Маскве арыштоўваюць Лаўрэнція Берыя, адпала неабходнасць выконваць прапанову аб замене рускага першага сакратара ЦК КПБ М.Патолічава беларусам М.Зімяніным і прымаць пастанову аб павышэнні статусу беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця рэспублікі, спыненні русіфікацыі яе карэннага насельніцтва. На чарговым пленуме ЦК КПБ, што праходзіў у ліпені 1953 г., было вырашана нічога не мяняць у пытаннях моўнага становішча.

Партыйныя ідэолагі разумелі. калі і надалей толькі на рускай мове будзе арганізоўвацца праца партыйных і дзяржаўных органаў усіх звёнаў, міністэрстваў і ведамстваў, прадпрыемстваў і ўстаноў, вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школы, сам беларускі народ з чыста прагматычных мэтаў пачне адыходзіць ад свайго роднага слова. Асабліва выразна непатрэбнасць яго вызначылася ў дзейнасці беларускіх агульнаадукацыйных школ, паколькі ў выпускнікоў іх не было аніякіх магчымасцяў прадоўжыць вучобу на беларускай мове ў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах. Дальнабачныя бацькі, а некаторыя і па падказцы чужых да беларускай нацыянальнай ідэі людзей, сярод якіх заўжды нямала было і саміх настаўнікаў, з мэтай зняцця ўсялякіх моўных перашкод для паступлення іх дзяцей на вучобу ў тэхнікумы і інстытуты, пачалі ў масавым парадку звяртацца з заявамі ў адпаведныя дзяржаўныя і партыйныя інстанцыі з просьбай аб пераводзе беларускіх агульнаадукацыйных школ у рускія. Замест таго, каб разабрацца і ліквідаваць прычыны такога невядомага цывілізаваным народам моўнага нігілізму многіх беларусаў, а ён стаў рэальнасцю толькі ў выніку поўнага запанавання ва ўсіх сферах дзейнасці чалавека рускай мовы, партыйныя і савецкія органы, аддзелы народнай адукацыі пайшлі самым лёгкім, але крайне небяспечным для беларускага народа шляхам: сталі даваць дазвол на перавод беларускіх агульнадукацыйных школ у рускія, чым толькі садзейнічалі русіфікацыі маладых пакаленняў беларускай нацыі. У размыванні яе этнічнага патэнцыялу нішто такой дэструкцыйнай ролі не адыграла, як пазбаўленне прыродных, беларускіх асноў сістэма адукацыі. Калі ва ўсіх народаў яна з'яўляецца галоўным фактарам іх нацыянальнага развіцця, на Беларусі ледзь не спрадвеку і асабліва з другой паловы 50-х гадоў нашага стагоддзя, калі непараўнальна вырасла значэнне адукацыі, апошняя, наадварот, выконвае ролю разбуральніка культурна-моўных асноў тытульнага народа. Дзіву даешся, як у яго яшчэ хапіла падчас "гарбачоўскай перабудовы" заявіць пра сваё адраджэнне.

Вялікая заслуга кіраўніцтва Камуністычнай партыі Савецкага Саюза на чале з яе генеральным сакратаром Міхаілам Гарбачовым заключаецца ў тым, што з пераходам да перабудовы яно ўпершыню за ўсю гісторыю прызнала свае памылкі ў нацыянальнай палітыцы, у т.л. і ў такой важнай яе галіне, як мова. Адкрыта заяўлялася, што ў выніку памылак, а дзе і свядомай дзейнасці партыйных і савецкіх органаў адбылося рэзкае звужэнне сферы выкарыстання нацыянальных моваў, што прывяло да заняпаду многіх з іх, узмацненню працэсаў асіміляцыі савецкіх народаў, якая найчасцей мела форму русіфікацыі. Са згоды і па ініцыятыве КПСС яе рэспубліканскія атрады разгарнулі актыўную дзейнасць па ліквідацыі прычын, што стрымлівалі развіццё нацыянальных культур і моваў усіх нярускіх народаў.

З найменшай актыўнасцю, а часцяком з вялікай неахвотаю бралася за вырашэнне гэтай занадта ўжо запушчанай, застарэлай (падобныя, як у беларусаў, ступень русіфікацыі назіралася толькі ў некаторых народаў Паволжа, Крайняй Поўначы, Далёкага Усходу) праблемы кіраўніцтва камуністычнай партыі Беларусі. Адышоўшы ледзь не франтальна ад беларускай мовы, ёй куды лягчэй было працаваць у рэчышчы рускіх культурна-моўных традыцый. Каб апраўдаць сваё нежаданне вярнуцца самой і рэспубліцы ў цэлым да беларускай мовы, партыя пусціла ў бой усё, што было ў яе назапашана ў практыцы ідэалагічнага ўздзеяння на масы. Нічога не атрымалася, бо яе захады супроць надання статусу беларускай мове адзінай дзяржаўнай не адпавядалі настроям велізарнай арміі нацыянальных адраджэнцаў і тым працэсам, што адбываліся ў гэтай сферы нацыянальнай палітыкі ва ўсіх без выключэння саюзных рэспубліках – і галоўнае ў суседніх нам Літве, Латвіі і на Украіне. Партыя камуністаў вымушана была даць задні ход і ў адкрытую не выступіла супроць падрыхтоўкі канцэпцыі моўнага развіцця, ведаючы, што аўтара яе выступаюць за наданне статусу адзінай дзяржаўнай мовы толькі беларускай. Гэтая ва ўсіх адносінах правільная пазіцыя была замацавана ў прынятым 26 студзеня 1990 г. Вярхоўным Саветам БССР Законе аб мовах у Беларускай ССР.

(Заканчэнне на 6-й старонцы)

№ 10 (447) 8 САКАВІКА 2000 г. наша слова

Леанід Лыч,
доктар гістарычных навук, прафесар

З практыкі дзяржаўнага рэгулявання моўных працэсаў

Даклад на навукова-практычнай канферэнцыі "Закон аб мовах -- вынікі і перспектывы" 26 лютага 2000 года

(Заканч. Пачат. на ст. 4-5)

У гэтым гістарычнай важнасці дзяржаўным нарматыўным акце прадугледжваўся вельмі плаўны, эвалюцыйны шлях фактычнага зябяспячэння за беларускай мовай статусу адзінай дзяржаўнай. Тэрміны авалодвання ёю і ўключэння ў практычнае жыццё ў некаторых выпадках вызначаліся большымі, чым адводзілася часу студэнтам ВНУ для вывучэння замежных моваў. Адначасова шырокі дыяпазон функцый пакідаўся за рускай мовай. Усім грамадзянам, незалежна ад іх нацыянальнасці, гарантавалася права карыстацца роднай мовай. Карацей кажучы, гэты Закон аб мовах цалкам адпавядаў еўрапейскім стандартам і можа быць параўнаны па сваім значэнні з гістарычнай пастановай СНК БССР ад 15 ліпеня 1924 г. "Аб практычных мерапрыемствах па прпавядзенні нацыянальнай палітыкі", у адпаведнасці з якой беларуская мова амаль пасля 240-гадовага перапынку зноў набыла статус дзяржаўнай. Каб прыняты на хвалі "гарбачоўскай перабудовы" Закон аб мовах у Беларускай ССР" не стаў фікцыяй, пустой паперкай – а такая пагроза існавала з-за наяўнасці ў яго вялікай колькасці праціўнікаў сярод найбольш зрусіфікаванай часткі насельніцтва, - Саветам Міністраў рэспублікі была распрацавана і прынята ў верасні 1990 г. "Дзяржаўная праграма развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Беларускай ССР", у якой дакладна вызначаліся тэрміны і адказнасць юрыдычных асобаў за ўвядзенне ў іх дзейнасць беларускай мовы. Апошняя і сапраўды пачала сцвярджацца на многіх участках нашага жыцця ў якасці дзяржаўнай, што напужала праціўнікаў беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння. Ім удалося стварыць і шырока распаўсюдзіць міф аб нібыта прымусовым укараненні беларускай мовы, парушэнні вызначаных дзеля гэтага тэрмінаў, што не адпавядала рэчаіснасці. У гэты адказны момант бяздзейнічалі, а дзе-нідзе нават і патуралі антыадраджэнскім учынкам самі дзяржаўныя органы. Па іх прамой віне не была пераведзена на беларускую мову ніводная вышэйшая і сярэдняя спецыяльная навучальная ўстанова, усе абласныя і значная колькасць раённых (гарадскіх) беларускіх газет сталі беларуска-рускімі, але затое ніводная руская газета не стала руска-беларускай. У дзяржаўных электронных сродках масавай інфармацыі спыніліся ўсялякія перадачы, якія былі б скіраваны на садзейнічанне ажыццяўленню Закона аб мовах, высвятленне ролі беларускай мовы ў нацыянальным Адраджэнні, выратаванні яе прыродных носьбітаў ад русіфікацыі. Наадварот, знайсці ў газетах і часопісах, пачуць па радыё і тэлебачанні можна было куды больш інфармацыі пра неабходнасць захавання, далейшага пашырэння на нашай зямлі рускіх культурна-моўных каштоўнасцяў, чым аналагічных беларускім. Беларуская мова стала зусім свядома выцясняцца з аўдыявізуальнага афармлення нашых населеных пунктаў, з маркіроўкі прамысловых і харчовых тавараў. Усё гэта рабілася дзеля падрыхтоўкі і атрымання дзяржаўнымі органамі пажаданых ім вынікаў ад народа падчас правядзення ў маі 1995 г. моўнага рэферэндуму. Такая ідэалагічная апрацоўка народа плюс яго крайне высокая ступень зрусіфікаванасці дазволілі нашай дзяржаве за кошт адміністрацыйнага звужэння сацыяльных функцый беларускай мовы, нададзеных ёй законам 1990г аб мовах, істотна пашырыць аналагічныя функцыі рускай мовы (а іншага варыянту для ўзмацнення яе ролі на Беларусі проста не існуе ў прыродзе). Вокаімгненна на рускую мову з дапамогай дзяржавы ўсклалі да 9/10 усяго аб'ёму моўных функцый у афіцыйным жыцці краіны, чым ізноў стварылі рэальную нагрозу для адмірання беларускай мовы, а разам з гэтым паставілі пад пытанне і само існаванне беларускага народа як адметнай этнічнай супольнасці. Прывіліяванае, пануючае становішча рускай мовы ў Рэспубліцы Беларусь заканадаўча замацавана ў прынятай у 1996 г. Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь (новая рэдакцыя), у падпісаным 13 ліпеня 1998 г. прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь Аляксандрам Лукашэнкам Законе "Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон Рэспублікі Беларусь "Аб мовах у Рэспубліцы Белаурсь". Яшчэ ніводзін нарматыўны дзяржаўны акт, прыняты за апошнія пяць гадоў, не быў скіраваны на карысць беларускай мовы. Зараз становішча яе больш цяжкае, чым у часы існавання савецкай каманднa-бюракратычнай сістэмы, якая была хоць трохі зацікаўленая ў захаванні культурна-моўнай адметнасці Беларусі ў параўнанні з іншымі саюзнымі рэспублікамі, інакш адпала б неабходнасць у існаванні такіх органаў, як ЦК КПБ, Вярхоўны Савет БССР, Савет Міністраў БССР. У іх складзе на высокааплатных пасадах працавалі сотні партыйных і савецкіх работнікаў, якія не жадалі быць пазбаўленымі такіх выгод. Сёння ж лічыцца зусім неактуальным падтрымліваць, развіваць культурна-моўныя адметнасці Беларусі, бо яны нібыта не садзейнічаюць усебаковай і глыбокай інтэграцыі апошняй з Расіяй. Дзеля дасягнення гэтай практычна для ўсіх высокіх сучасных палітыкаў Беларусі мэты яны галоўную стаўку робяць на рускую мову, публічна заяўляючы, што яна з'яўляецца другой роднай мовай беларусаў і таму заслугоўвае ад дзяржавы ўсялякай падтрымкі, хаця ў такой апецы беларуская мова мае ў дзесяткі разоў большую патрэбу, чым руская. Што ж датычыць сцвярджэння пра дзве родныя мовы ў беларусаў, дык гэта чыстай вады лухта. Няма дзвюх родных моваў ні ў рускіх, ні ў палякаў, ні ў немцаў, ні ў французаў, ні ў іншых цывілізаваных народаў, таму не трэба з беларусаў рабіць нейкую міфічную, надзеленую надзвычай вялікімі моўнымі здольнасцямі звышнацыю.

Сучасная дзяржаўная моўная палітыка на Беларусі пярэчыць нацыянальным інтарэсам яе карэннага насельніцтва, зусім не стасуецца з добра выверанымі практыкай падыходамі да дадзенай праблемы усіх суверэнных цывілізаваных краін. Нашу дзяржаву ніяк нельга апраўдаць, што яна коштам сваёй прыроднай, беларускай мовы ўмацоўвае мову суседняй краіны – Расіі, дзе ніхто не пагражае роднаму слову яе тытульнай нацыі – рускай. Калі нічога не мяняць у моўным заканадаўстве ў Рэспубліцы Беларусь, пакінуць вырашэнне гэтай архіскладанай праблемы толькі за грамадска-культурнымі, асветніцкімі суполкамі, беларуская мова вельмі хутка стане мёртвай, чым мы зусім не парадуем ні сваіх нашчадкаў, ні ўвесь цывілізаваны свет. Гістарычная місія дзяржавы Беларусь і найперш яе самых прагрэсіўных, высокаінтэлектуальных людзей заключаецца ў выратаванні і развіцці менавіта сваёй беларускай, а не якіх-небудзь іншых моваў. Будзе велізарным злачынствам, калі з-за чужой нашым нацыянальным інтарэсам дзяржаўнай палітыкі беларускай мове не знойдзецца ў XXI ст. месца на планеце Зямля.

Справаздача старшыні Кастрычніцкай рады

Мой матэрыял-справаздача аб дзейнасці Рады ТБМ Кастрычніцкага раёна адрасаваны найперш усім сябрам ТБМ. Мы хочам падзяліцца досведам і параіцца з усімі зацікаўленымі сябрамі па нашай культурна-асветніцкай дзейнасці.

Некалькі разоў у "Нашым слове", радыё "Свабода", газеце "Народная воля" з'яўляліся кароткія паведамленні аб адным з напрамкаў дзейнасці нашай рады -- занятках-сустрэчах (вечарынах) з навучэнцамі вучэльняў, ВНУ, школ і, нават, дзіцячых садкоў. Такія вечарыны мы праводзім сістэматычна ўжо некалькі гадоў запар. У радзе створана гістарычна-культуралагічная камісія, якая і праводзіць гэтую работу. Зразумела, з дапамогай усёй рады.

Як робіцца справа? На чарговы навучальны год вызначаюцца тэмы: знакамітыя даты, якія маюць агульна-нацыянальнае значэнне, імёны і падзеі нацыянальнай культуры, літаратура і мастацтва, фальклёр і народная творчасць, усё, што недастаткова ці наогул не асвятляецца ў вучэбных праграмах. Затым камісія дамаўляецца з кіраўніцтвам навучальных установ. Калі ўзнікае неабходнасць, то з дапамогай РАНА. Само сабой зразумела, што патрэбны наладжаныя кантакты з кіраўніцтвам раёна. Чаму гэта неабходна? Таму, што, асабліва апошнім часам, уціск кіруючага рэжыму на ўсё беларускае ўзамацніўся многакроць і кожны дырэктар школы, ці завуч баяцца пускаць да школьнікаў ці студэнтаў "гэтых нацыяналістаў". А калі мерапрыемства праводзіцца з дазволу начальства, то ўсе спакойныя і задаволеныя. Вызначаецца дата і час сустрэчы, тэма, кантынгент слухачоў (ад гэтага залежыць узровень і методыка правядзення заняткаў). Затым камісія рады здзяйсняе дамоўленасці са спецыялістамі па вызначанай тэме, каб правесці занятак высокапрафесійна, на належным узроўні.

Адразу хочацца зазначыць, што ўсе нашыя свядомыя беларусы ахвотна і з натхненнем удзельнічаюць у гэтай святой справе-справе абуджэння ў моладзі пачуцця беларускасці, гонару за сваю гісторыю, культуру, мову. Хачу, каб прагучалі тут імёны людзей, якім мы усе выказваем найвялікшую падзяку і шанаванне за іх самаахвярную працу, пастаянную работу разам з намі. Гэта прафесар, доктар гістарычных навук шаноўны спадар Анатоль Грыцкевіч, вядомы гісторык навуковец Мікола Ермаловіч, шырока вядомы пісьменнік-гісторык Уладзімір Арлоў, паэт Міхась Скобла, выкладчык беларускага гуманітарнага ліцэя Лявон Баршчэўскі, вядомыя маладыя дзеячы песеннай культуры Беларусі Алесь Галіч і Аляксей Фралоў, а таксама тэатр Галіны Дзягілевай, гурт "Ліцьвіны" Уладзіміра Берберава і многія, многія іншыя. І заадно няхай прагучаць імёны нашых самаахвярных сяброў рады: сакратар рады Людміла Белахвостава, намеснік старшыні рады Ян Антанюк, сябра рады шаноўная сп. Ірма Табушава, Алесь Кавалец, Віталь Равінскі і іншыя, якія няхай не крыўдуюць, што няма магчымасці назваць усіх пайменна.

Коратка, што ўдалося зрабіць за першае паўгоддзе 1999/2000 навучальнага года. Адразу скажу, мы вельмі задаволеныя сваёй работай. Звычайна за навучальны год нам удавалася правесьці 15 ці 16 заняткаў, а сёлета толькі за першае паўгоддзе мы правялі 12 паўнавартасных сустрэч-вечарын.

Якія ж асноўныя тэмы мы ахапілі: "Дзень ведаў", "Мова-падмурак нацыянальнай культуры", "Вялікаія беларускія асветнікі дзясятага-сямнаццатага стагоддзяў", "Дзень Беларускай вайсковай славы", "Дзень Герояў" (Слуцкі чын), "Развіццё песеннай культуры Беларусі ад старажытных да нашых часоў", "Кастусь Каліноўскі – нацыянальны герой Беларусі" (да 162-годдзя з дня нараджэння). Праведзена выстава дзіцячай творчасьці: "Я люблю Беларусь" (Сп. Ірма Табушава).

Прыкладная метода правядзення сустрэчы:

-Прэзентацыя ТБМ ——————————--------5-7 хвілін
-Уступ. слова па тэме і прадстаўленне ўдзельнікаў- 7 хвілін
-Спавешчанне па асноўнай тэме —————————— 25 хвілін
-Выкананне ўсімі "Пагоні" М.Багдановіча
(калі тэма гісторыка-патрыятычная) —— ------- 5 хвілін
-Выступ вучняў ————————————————10 хвілін
-Спавешчаньне па дадатковай тэме
(якая загаддзя не афішуецца) ———------------ 12 хвілін
-Беларускія лірычныя патрыятычныя песні —— 12 хвілін
-Правядзенне віктарыны (розыгрыш прызоў) — 10 хвілін
-Заключнае слова. Выкананьне ўсімі гімна-
малітвы Н.Арсенневай "Магутны Божа" --------7хвілін
-Адвольныя размовы, аўтографы, абмеркаванне вынікаў

Усяго занятак разлічаны не больш як на 90 хвілін. Калі слухачы-малодшыя класы, то пажадана скараціць занятак да 60-70 хвілін.

Узнагародай нам з'яўляюцца бліскучыя, цікаўна-вясёлыя вочы нашых слухачоў. Для многіх з іх наша з'яўленне-сапраўднае адкрыццё. І, калі нам удаецца з колькасці ўдзельнікаў у 50-100 чалавек, запаліць у душы і сэрцы пачуццё любові і гонару за сваю Радзіму, яе гісторыю і культуру, усведамленне адказнасьці за яе кожнага асабіста, неабходнасці змагацца за Беларусь сёння, зараз хаця б у некалькіх нашых слухачоў – мы лічым, што дасягнулі сваёй мэты. Гэта і ёсць сэнс нашай дзейнасці.

Мы марым з дапамогай Рэспубліканскай рады ТБМ значна пашырыць гэтую дзейнасць на іншыя раёны г.Менска і рэгіёны краіны. Удасканаліць методыку правядзення заняткаў, узбагаціць досвед. Дзеля гэтага, на наш погляд, Рэспубліканская рада павінна правесці семінар, ці шырокае абмеркаваньне. Будзем удзячны, калі "Наша слова" падключыцца да гэтай тэмы і распачне дыскусію.

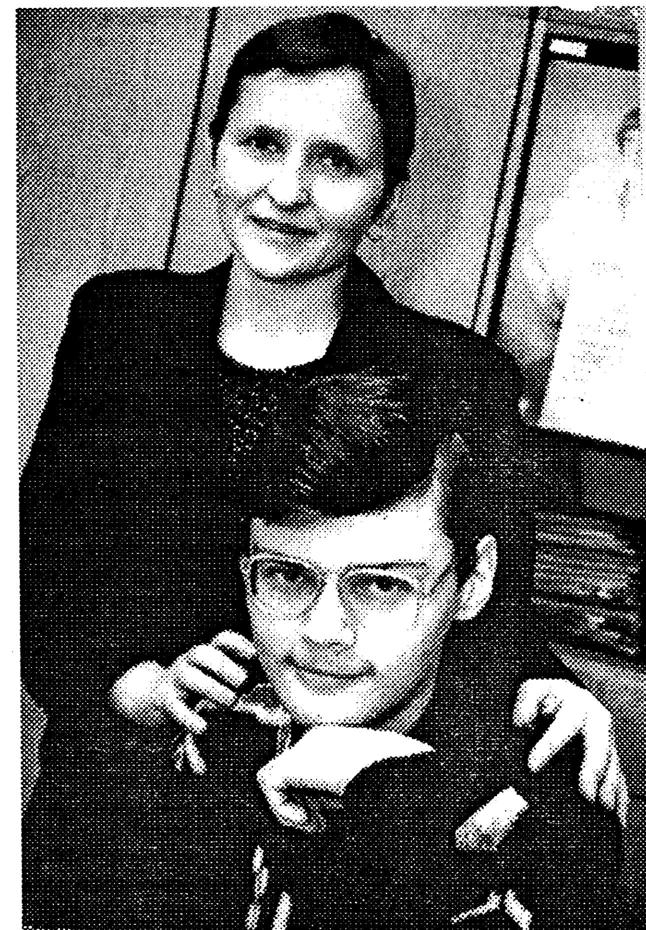
Старшыня рады ТБМ Кастрычніцкага р-на Ян Грыб.

Мова да Полацка давядзе

Хадзячай энцыклапедыяй называюць у Кобрынскай сярэдняй школе № 8 вучня 11-га класа Сашу Няпарку. Сваімі ведамі ён здзіўляе іншы раз нават выкладчыкаў, якія ў свой час увогуле і далі іх яму. Асабліва ўдзячны Саша сваёй любімай настаўніцы Алене Мікалаеўне Мароз, якая адкрыла перад ім прыгажосць роднай беларускай мовы, увяла ў свет вобразаў беларускай літаратуры. Няперка двойчы становіцца пераможцам на абласной алімпіядзе па беларускай мове, трэцім аказаўся на рэспубліканскай алімпіядзе. Дарэчы, заняць больш прэстыжнае месца ён разлічвае на рэспубліканскай алімпіядзе ў старажытным Полацку, куды знаўцы роднай мову збяруцца ў канцы сакавіка. І таму ўзмоцнена рыхтуецца да яе.

На здымку: хто скажа слова на дарогу перад алімпіядай, калі не любімая настаўніца?

Фота Рамана Кабяка, БелТА.

Беларусь – жанчына

Іх лёсы супадаюць: пакутныя, непрадказальныя, непрадбачныя, з вечным спадзяваннем на лепшае ды імкненням змагацца за тое лепшае. І хоць наяўна змагаюцца адзінкі, у схронах душы змагаюцца ўсе.

І калі звыклы чалавек мяркуе, што гісторыю краю зброяю піша ваяр, змагар, той хто пралівае кроў за сваю Бацькаўшчыну, думае правільна, і тым не менш аднaчасова памыляецца. Памыляецца таму, што не толькі ваяры, ці хаця бы дыктатары ці іншыя каранаваныя асобы чыняць гонар дзяржаве. Памыляюцца і ў тым, што славу роднай зямлі прыносяць не толькі мужчыны. Трэба заўжды памятаць, што на свеце існуюць яшчэ і жанчыны. І яны не толькі аснова роду чалавечага, але яны аснова ўсяго, што існуе на нашай зямлі.

Не просты зараз на Беларусі час. Бог адвярнуўся ад нашага краю, а баль чыніць Люцыфар. І павінны ў гэтым толькі мужчыны. Калі зазірнуць у нашую гісторыю дык гэта яны (мужчыны) набыўшы непрымірыма-шляхецкую пыху развалілі самую вялікую ў свеце дзяржаву, пачынальніцай якой была жанчына, гордая ды нескароная Рагнеда, якой сёлета спаўняецца тысяча гадоў са дня смерці. І калі вялікая княгіня Рагнеда дае нам урок свецкай мужнасці дык Ефрасіння Полацкая (Прадслава Светаслававаўна) -- духоўны пачатак нашае нацыі, а ёй у гэтым годзе, як мяркуюць даследчыкі, спаўняецца 890 гадоў.

Рагнеда

Хто зараз не ведае гэта імя на Беларусі! Дачка полацкага князя Рагвалода, як сведчаць летапісы, жанчына незвычайнай прыгажосці. Сівая даўніна і час не данеслі да нас дакладную дату яе нараджэння, як і многія акалічнасці яе жыцця. Шмат што з яе жыццяпісу можна аднесці да легендаў, паданняў, гіпотэзаў. І тым не менш яна сімвал нашага народа.

Канец першага тысячагоддзя, гэта не просты час. Няма ніякай адзінай Кіеўскай Русі. Княства раздзірае крывава міжусобіца. Брат збройна ідзе на брата і гэта становіцца нормаю.

Ад рук печанегаў гіне вялікі князь Светаслаў і ў Кіеве княжскі пасаг прымае старэйшы сын Яраполк, у Чарнігаве – Алег, а ў Ноўгарадзе Вялікім – яго пазашлюбны сын Уладзімір. Згоды між імі не было. Неўзабаве Яраполк выкарыстоўвае выпадак і яго дружыны нападаюць на Чарнігаўшчыну. Алег гіне. Яраполк не жадае цярпець уладу зводнага брата і ідзе на Ноўгарад. Уладзімір уцякае, два гады збірае войска і затым адбівае ў брата горад. У гэты час як Яраполк, так і Уладзімір шукаюць падтрымкі ў полацкага князя Рагвалода, які кантраляваў як водныя так і сухаземныя шляхі з Кіева ў Ноўгарад.

Дасягненнем сваёй мэты варагуючыя бачылі ў шлюбе з дачкой полацкага князя. У гэтым шлюбе быў не толькі палітычны разлік. Летапіс сведчыць, што Полацкі княжыцкі дом заўсёды ганарыўся красою сваіх жанчын.

Нягледзячы на тое, што кіеўскі князь Яраполк мог узяць Рагнеду толькі другой жонкаю, паколькі быў жанаты на грачанцы, у Полацку яму адказалі згодаю. Сваты Уладзіміра мелі іншы адказ: "Не хачу разуць сына рабыні". Пасля чаго ноўгародскі князь рушыў на Полацк і ў выніку моцнага штурму захапіў яго, спаліў ды разбурыў. Полацкага князя чакала садысцкая расправа. На яго вачах Уладзімір згвалтаваў Рагнеду, забіў жонку, двух сыноў і потым толькі самога. Княжская ганарлівасць Рагнеды абражана незаконнароджаным сынам ключніцы.

Пасля гэтага яе ў народзе празвалі Гарыславай.

Уладзімір дараваў Рагнедзе жыццё ды павёз яе з сабою ў абозе ў сваім паходзе на Кіеў.

Урэшце рэшт Уладзімір перамагае і Яраполка, забівае апошняга, бярэ чарговай жонкаю яго грачанку і становіцца Кіеўскім князем. Так Рагнеда разам з іншымі жонкамі і наложніцамі свайго ўладара трапляе ў Кіеў.

Князь у гэты час жыве ў распусце, але не забывае і Рагнеду. Яна амаль штогод дорыць Уладзіміру па дзіцяці. Тым не менш жаданне помсты, па ўсяму бачна, не пакідае яе. А тут надарылася нагода. У 988 годзе Уладзімір вырашае прыняць хрысціянства і заключыць шлюб з візантыйскай царэўнай Ганнай.

З "гарэмам" трэба было растацца. Князь прапаноўвае сваім жонкам развод ды новае замужжа. На прапанову мужа гордая жанчына адказала так: "Царыцай я была, царыцай і застануся, і нічыёй рабыняй не буду". Калі князь спаў, яна ўзяла кінжал і падышла да яго ложка. Уладзімір прачнуўся і перахапіў руку Рагнеды. На пытанне, чаму яна захацела забіць яго, палачанка адказала: "За тое, што бацьку майго забіў і зямлю яго паланіў і не любіш ні мяне, ні сваіх дзяцей".

Хуткі на расправу ўладар загадаў княгіні рыхтавацца да смерці ды апрануцца ў шлюбнае. За маці ўступіўся старэйшы сын Ізяслаў. Ён становіцца на шляху раз'юшанага бацькі і ўздымае меч ды кажа: "Ты тут не адзін". Гэты учынак дзіцяці ратуе жыццё Рагнеды. Уладзімір бянтэжыцца ды збірае баярскую раду, дзе апошнія раяць яму: "Ужо не забі яе дзеля дзіцяці гэтага, але але аднаві айчыну яе і дай ёй з сынам сваім".

Гэта бадай можна лічыць пачаткам аднаўлення полацкага княства. Ізяслаў быў непаўналетнім і хоць Уладзімір вырашыў аддаць у княжанне яму горад продкаў маці яго – Полацк, напачатку непакорную жонку з сынам пасяліў у спецыяльна збудаваным для гэтай мэты горадзе – Ізяслаўлі, які зараз вядомы нам, як Заслаўе.

Тут, каб пазбегнуць прымусовага замуства, якое мог учыніць Уладзімір, аддаўшы яе за аднаго са сваіх баяр, Рагнеда прымае манаства. І тут жа пад Ізяслаўем засноўвае бадай што першы ва ўсёй Усходняй Еўропе жаночы манастыр. Прыняла пастрыг і хрысціянскае імя Анастасія. І гэта тым не менш не перашкаджае Рагнедзе весці справы ў аднаўленым Полацкім княстве. Адсюль з Ізяслаўля на полацкую зямлю стала пашырацца хрысціянства.

Праз дванаццаць гадоў, у 1000-м годзе Рагнеда памірае. Як сведчаць легенды, гордую палачанку, якая ў цяжкіх жыццёвых абставінах захавала свой гонар і годнасць ды адстаяла права вольнасці свайго краю, пахавалі на гары паўвострава Перавоз, паміж вусцем рэчкі Ушы, што ўпадае ў возера Дрысу і, вытокам рэчкі Дрысы, што выцякае з яго.

Памяць аб гэтай жанчыне доўга жыла ў народзе. Яшчэ ў XIX стагоддзі этнографы запісвалі аб ёй паданні. У гонар яе ізяслаўцы імем яе назвалі возера, што непадалёку ад манастыра ды два пратокі ракі Свіслач – Княгінька і Чарніца.

Ефрасіння Полацкая

Гонар Айчыны ствараe не толькі мужнасць, не меншую славу краю прыносіць мудрасць. Прыкладам такой мудрасці, духоўнага пачатку Беларускай дзяржавы ёсць Ефрасіння Полацкая, князёўна, ігуменя ды выдатная асветніца зямлі нашай. Яна што " яна што небапарный орел, попаривши от Запада и до Востока, яко луна солнечная, просветивши всю землю Полоцкую".

Дачку, што нарадзілася ў сям'і князя Светаслава-Георгія, малодшага сына Усяслава Чарадзея назвалі старажытным полацкім імем Прадслава. Слынны род полацкіх князёў, колькі існавала і існуе пра іх легенд і паданняў. Чаго вартае імя нескаронай Рагнеды, якую Уладзімір гвалтам зрабіў сваёй жонкай, але не зламаў волю. Гэтае і многія іншыя казанні чула з маленства Падслава. Дый гісторыя ўсяго Полацкага княства – шлях змагання да незалежнасці ад Кіева. І без сумневу можна сцвярджаць, што гэтай дзяўчыне са слыннага роду належала княжыць, разам з мужам несці цяжкі крыж гэтае барацьбы.

У дзяцінстве Прадслава, хутчэй за ўсё, навучалася пры Сафійскім саборы, або дома, пры княскім двары. Яна зачытвалася Бібліяй і іншымі царкоўнымі кнігамі і як сведчыць яе "Жыціе" дзяўчына мела любасць да навукі і вялікія здольнасці ў ёй.

Гэта быў той час у Полацкім княстве разам з хрысціянствам існавала язычніцкае (паганская) вера, толькі Прадслава ўсё наведвала манастыр, дзе інгуменняй была яе цётка, удава Князя Рамана Усяславіча і несумненна там былі цікавыя размовы пра Бога.

Аб прыгажосці і адукаванасці Прадславы пайшла чутка "по всем градам". У Полацк да князя Светаслава – Георгія зачасцілі сваты і бацька вырашае аддаць дачку замуж. У княскім палацы пачалі рыхтавацца да вяселля. Толькі раптам маладая знікае. Прадслава збягае ў манастыр да цёткі ды выказвае жаданне пастрыгчыся ў манашкі. Угаворы родных не прынеслі жаданага выніку і яны павінны былі саступіць. Ёсць усе падставы меркаваць, што дзяўчына адважылася на такі ўчынак пасля таго, як прыняла рашэнне служыць асвеце роднай зямлі, ды надалей яна не хавалася за манастырскімі мурамі, а прымала чынны ўдзел як у свецкім так і культурным жыцці Полацкага княства. Прадслава бярэ пастрыг і змяняе мірское імя на іншае – Ефрасіння. Яна распачала перапісваць кнігі і прыбытак ад продажу іх аддавала тым, хто прасіў.

Аднойчы ёй бачыцца прывід: з'явіўся анёл, які параіў ёй пакінуць келлю ў Сафіі і заснаваць свой манастыр пры царкаўцы святога Спаса ў Сяльцы. Ноччу манашка ў суправаджэнні адной чарніцы ідзе пешшу з Полацка ў Сяльцо. З ёю няма ніякіх рэчаў акрамя кніг.

Жаданне Ефрасінні пабудаваць у гэтым месцы манастыр здзяйсняе Полацкі епіскап Ілля. Неўзабаве яна становіцца ігуменняй новапабудаванага жаночага манастыра.

Трэба адзначыць, што сапраўды Ефрасінні дапамагалі родзічы, епіскап, іншыя вышэйшых чыноў святары, дапамагала само высокае яе становішча, але варта памятаць, што пастрыжэнне дваццацігадовай княскай дачкі было з'явай незвычайнай. Яе ўчынак для многіх людзей таго часу як знатных, так і просталюдзінаў стаў яскравым доказам перавагі хрысціянскай рэлігіі над паганствам. Паразмаўляць на багаслоўскія тэмы ды пазнаёміцца з ігуменняю прыязджалі суседнія князі і светары.

Крыху пазней Ефрасіння засноўвае пры царкве Багародзіцы і мужчынскі манастыр.

Асветніцтва пашыраецца. У гэтых манастырах існуюць майстэрні па перапісванні кніг – скрыпторыі. Кнігі з іх разыходзяцца па ўсёй зямлі Полацкай і далёка за яе межамі. Па іх навучаюцца грамаце дзеці, іх чытаюць князі ды манахі

Усё яе зямное жыцце было скіравана на асветніцкую працу, хоць не ўсё ў ім было так проста. У 1128 годзе яна страчвае моцную апору ў сваіх памкненнях. Памірае яе дзядзька, набожны князь Барыс. На наступны год кіеўскі князь Мсціслаў за адмову ісці ў паход на полаўцаў высылае ўсіх яе родных з Полацка ў далёкую Візантыю. Пасля пабудовы мужчынскага манастыра яго ігуменам абіраецца манах Дзіянісі. Ён хутка набірае аўтарытэт, становіцца дарадцам князя, а пазней і епіскапам Полацкім. У асобе Дзіянісія Ефрасіння атрымлівае сур'ёзнага праціўніка і мае шматлікія сутыкненні з ім па пытаннях палітыкі і маралі.

У 1150 годзе Ефрасіння была ўжо духоўна падрыхтавана да самага вялікага са сваіх здзяйсненняў – узвядзення Спаскай Царквы ў Полацку і царквы Прасвятой Багародзіцы пры мужчынскім манастыры. Храмы былі збудаваныя не горш, чым кіеўскія і наўгародскія. Хто не ведае зараз пра крыж Ефрасінні Полацкай, які зрабіў выбітны полацкі майстар – ювелір Лазар Богша.

У той час ігуменя Ефрасіння мела непахісны аўтарытэт і яе дапускаюць да кіраўніцтва княства. Парад гэтае жанчыны чакаюць многія. Полацкі князь Рагвалод Барысавіч называе сваю дачку імем Ефрасінні. Галіцкі князь Яраслаў Асмамысл упрошвае ігуменню стаць хрышчонай маці сваёй дачкі, таксама Ефрасінні.

На схіле веку свайго, у 1173 годзе полацкая ігуменя здзейсніць сваю запаветную мару – зрабіць вандроўку ў святую зямлю да Іерусаліма.

Выпраўджалі яе з небывалымі ўшанаваннямі і ўвесь шлях да Іерусаліма нагадваў трыумфальнае шэсце. Уладары розных зямель запрашалі яе да сябе ў госці. З эскортам імператара Візантыі Мануіла дабралася знатная палачанка да Святой зямлі.

Ля труны Гасподняй яна і памерла. Напачатку яе тут жа пахавалі ў іерусалімскім манастыры святога Феадосія.

У 1187 годзе, рыхтуючыся да штурму горада, султан Саладзін за выкуп дазволіў хрысціянам з іх маёмасцю пакінуць Іерусалім. Ефрасінню перазахавалі ў Кіева-Пячорскай лаўры. У 1910 годзе парэшткі яе былі дастаўлены ў Полацк, у Спаскі манастыр, а ў 1922 годзе бальшавіцкія бязбожнікі ўскрылі яе труну.

Ефрасіння Полацкая была першая ўсходнеславянская святая. Яе канaнізавалі неўзабаве пасля смерці і нават раней чым кіеўскую княгіню Вольгу.

Жанчыны Беларусі. Колькі іх самаахвярных пакутніц было на нашай зямлі. І як тут не ўзгадаць яшчэ Гардзіславу Светаславаўну (Еўдакію), малодшую сястру Ефрасінні Полацкай, паплечніцу і прадаўжальніцу яе спраў. Ці абыйсці ўвагаю Звеніславу Барысаўну (Еўпраксію) блізкую паплечніцу святой палачанкі. У гэтым шэрагу стаяць і Бірута, дачка вялікага Гедыміна і жонка славутага Давыда Гарадзенскага, Соф'я Гальшанская чацьвертая жонка Ягайла, Анастасія Алелькаўна, Барбара Радзівіл і многіх многіх іншых, як мінулых часоў, так і сённяшняга дня.

Яны сярод нас, яны з намі, жанчыны Беларусі!

Язэп Палубятка.

Жанчына ёсць жыццё

Пачалося ўсё з дзіцячых наравоў. Віталіку захацелася мець кампутар. Пасля я прыкінула, што капрыз мо і не такі ўжо дзіцячы, хутчэй падлеткавы, сучасны. Ён і мяне запаліў. А чаму б і мне не мець кампутар замiж дапатопнай друкавальнай машынкі, якую некалі падараваў-выратаваў нашую Культуру Дзіма Таруліс? А чаму бы нашай Культуры цяпер ня ўзняцца вышэй? І якраз жа прапанова прыйшла ад Ірыны Коваль – былой бібліятэкаркі (БГАКЦ) гуманітарнага ліцэя, дзе некалі вучыўся Віталік. Яна схіляла Віталіка да ўдзелу ў конкурсе для школьнікаў "Блізкая гісторыя. 1945-1965". Дакляравалі шыкоўныя ўзнагароды, у тым ліку нейкі там кампутар. Віталік і клюнуў, як дурны карасік, хоць ён аніколі ж у мяне (ужо пераканалася!) не зможа напісаць па папярэдняй замове. Мо гэта і добра з аднаго боку, што кан'юнктуршчык з яго благі, а з другога боку... Трэба ж неяк паклапаціцца аб ягонай будучыні...

Хацела я даць табе ў спадчыну, сыну, пяро, але

Заціжкае гэта аружжа...

Праблемы ў мяне пачынаюцца, як у Ларысы Геніюш, Пакутніцы Светлай... І тэму такую цяжкую дзецям прапанавалі ўзняць. А ў іх плечыкі яшчэ такія слабыя. Не, асадка не для майго сына. Ён боўтаецца між небам і зямлёй, а тут трэбала б выбраць нешта адно. Можа кампутар і даў бы нейкі штуршок для развіцця ягонай асобы?..

Ды мой Віталік усё не адставаў: "Памажы! У цябе такія таленты, што цэлыя трактаты можаш пісаць!"

-Добра ! Збірайся, паедзем у Камароўшчыну да цёці Карольці. Яна раскажа, а ты паслухаеш і напішаш.

А мяне ўжо і самую пачала захопліваць глыбокая плынь падзеяў. Думалася, што гэта невыпадковы збег абставінаў: і абвешчаны конкурс, і ліст Ірынін... Наогул, нічога выпадковага няма на свеце. Пра конкурс мы ведалі раней, і Віталік даўно ўсё чапляўся то да мяне, то да бацькі, каб дапамаглі напісаць, ды я ўсё астуджвала ягоны запал, наперад добра ведаючы, што гэтая грамадзіна не для дзіцяці. Тут і мне, матцы, цяжка... Але ніхто гэтага не зробіць, апорч мяне... Адваліць гэты цяжкі камень з сэрца Маці, бо яна і цяпер, стоячы адной нагой у магіле, кажа, як і некалі казала ня раз забойцу ейнага сына, што кленчыў перад ёй і рукі цалаваў: "Я табе дарую, але сэрца не даруе, і Бог табе не даруе". Я гэта вычытала ў кніжках, а цёця Карольця дайшла да ўсяго горкім досведам свайго жыцця. Думка матэр'яльная, і зробленае зло раней ці пазней вернецца да цябе. Хай ужо лепш вяртаецца дабро, таму практычна быць добрым. Вунь да Сакалоўскага, памагатага зла, праз шмат гадоў вярнулася зло. Сын ягоны загінуў, прыціснуты кіраўніцай трактара, калі ехала вясковая моладзь на гулянку. 21 год хлопцу ўсяго было. І Багдановіч з Калоднікаў памёр ад раку, але гніенню фізічнаму папярэднічала гніенне духовае. Тое называецца кармай, лёсам, забараняецца нават благія думкі трымаць пры сабе, бо і гэтае злачынства можа зрыкашэціць па некаму. Гэта я, навучаючы сваіх дзяцей, прыдумала для іх такую прымаўку: не рабі благога нічога і ня бойся нікога.

Юзічак Сакалоўскі загінуў на маёй, яшчэ дзявочай памяці, а пра Полюся – нябожчыка я памятаю толькі нейкія цьмяныя, таямнічныя і страшныя пераказы дарослых. Здарылася гэта ўлетку 1960 года. Стаяла на Зямлі такая пара, калі дабро яшчэ бяссільнае было прабіць сабе дарогу, але і зло ўжо не магло прасоўваць эвалюцыю. Полюсь, хлапец, якому не было яшчэ і 17, патрапіў у гэты калаўрот. Патрапіў па недасведчанасці пад лопасць агромністага кола часу, гады як дасведчаныя імкнуцца рухацца між лопасцямі таго вечнага кола, абачліва не адстаючы і не забягаючы наперад.

Калгас тады будаваў стайню, якая цяпер усё роўна згарэла. (І яе дагнала карма.) Пасляваенны час ой які галодны і халодны! Лісы, успамінае цёця Карольця, панадзіліся прыходзіць у вёску, курэй красці. Жыта пры хаце было. Мо курэй з 20 яны перадушылі з галадухі. Скрозь ахвярнае пер'е валялася ў тым жыце-сімвале жыцця. І трэбала б пастраляць лісаў, ды ўсё нейк рукі, скутыя лагцугамі паднявольнай працы, не даходзілі. А патроны былі нават у Сайкоўскага – трэцяга мужа цёці Карольці. Тады не дзіва было – мець стрэльбу.

Полюсь быў ейны першынец ад першага мужа, Іпаліта Шабуні, які загінуў на вайне. Быў яшчэ ў яе ад Шабуні сын Віця, які таксама памёр, сказалі, ад запаленьня лёгкіх, у 38 год. О, матчын цяжар! "Толькі сціснула зубы і стаю ля плота, а плакаць не магу". І другі муж, Казік Кузьміцкі, памёр ад завароту кішок, пакінуўшы ёй трох дзетак. А з Сайкоўскім у яе было два сыны. Выпівоха, сірата-ды ўсё ж нейкі мужык у хаце! Жонку сваю ён цаніў. Падгуляўшы, нахвальваў: "О, мая Каця!" І сыноў сваіх, асабліва апошняга паскрэбка Толіка, шкадаваў. "О, каб майму Толю сілкаванне ды развіццё, ён бы праз год

Караліна Сайкоўская. Здымак 80-х гг.

усіх у баразну кідаў!" – ходзіць да гэтага часу прымаўка па вёсцы пра нябожчыка Сайкоўскага ды ягонага сына, цяперашняга алкаголіка. А Толік і праўда, хлопец не дурны. О каб жа яму было тое "сілкаванне ды развіццё"! А то ж гнаілі ўсіх зажыва. Яркім сімвалам тае пары была дурная Галя Стэфчына. Яна хадзіла з падвойным частаколам зубоў: малочных, нявырваных, і сталых. Галёкала праз іх на ўсю Камароўшчыну. Колькі яе памятаю, усё гной выкідала з калгаснай фермы. Здэцца яна на гнаі тым і нарадзілася. Але вольная душа непадуладная паднявольнаму целу. І цела-раб баіцца свайго гаспадара – духа. На зямлі зыначаныя Боскія Законы, як бы ні вытаптвалі іх людзі, усё роўна прабіваюць сабе дарогу. Дурная калгасная прыгонная Галя закахалася ў брыгадзіра Хадасевіча, ці Хадаса, як называлі ўсе яго, камуніста, а значыць – і пана, і бога, і ўладара ўсіх целаў і душаў калгасных. Гэта ён, уладар, у страху не раз стаяў на каленях перад жачынай і як святой цалаваў рукі, молячы аб літасці для сябе. Яна не забівала нікога, і яго не забіла, хоць ён забіў ейнага сына. Яна толькі памятала ўсё-ўсё, і памяць яе была цяжкая, як перасьпелы колас жыта, што хіліўся долу і плакаў зярняткамі. Жанчына ёсць жыта, а жыта ёсць жыццё. З дурной Галі і ейнага смешнага кахання смяяліся на калгаснай стайні і мужыкі, і бабы. Даруйма ім! Яны былі неадукаваныя, хоць пэўна ж разумнейшыя за цяперашніх грамацеяў. А сама Галя ціха памерла на кучы калгаснага гною, дзе рабіла да астатняй хвілі. І дахаты яе прывезлі на падводзе з гноем. Гэта ў ейную памяць я напісала, тады яшчэ пад крыптонімам Л.Г. (Ларыса Геніюш) невялічкі абразок, змешчаны ў "Нашай Ніве" № 5 за 1995 год. Паваенная калгасная вёска-дакладная мікрамадэль дзяржавы, дзе брыгадзіра Хадаса ўсе баяліся, як Сталіна, прынамсі, змрочнага ценю ягонага, бо трагічная падзея, да якой я ўсё падбіраюся, грымнула, калі самога кіраўніка ўраду злых сілаў ужо не было ў жывых. Можа страшней за тыя чорныя варанкі быў дробязны, агідны чалавечы страх. Ён, хапун, і трымаў у змрочным сутарэнні людскія душы. А калі каторая смелая вырывалася на волю-цэлае паляванне за ёй наўздагон ляцела.

Полюсь вырваўся, і яго цкавалі, а матка ягоная не магла абараніць сына, бо сама была запрыгонена тагачасным ладам жыцця. Толькі што нарадзіўся Толік, усяго сямёра дзяцей у хаце, куча свіней у хляве ды мужзломак, а над усім – "Бандэраўцы гэтыя саветы!" Полюсь рабіў на пабудове стайні і меў нейкае дачыненне да будматэр'ялаў. Багдановіч, сабутыльнік Хадаса, скраў цвікі і злажыў пакражу на Полюся. О, гэтая бутэлька- змяя спакушальніца. Колькі душаў нявінных яна атруціла! Год таму назад павесіўся Чэсік Кузьміцкі. Адзін у хаце заставаўся пасля смерці бацькоў. І добры быў мужык. Дзяцей маіх смяшыў, усім "немагушчым" за гарэлку зямлю разорваў, бо коні калгасныя былі ў ягоных руках. Бабы камароўскія кажуць, што гэта "Хадос Чэсіка спорціў". Абодва ўжо нябожчыкі, і я кажу пра іх толькі тое, што чула ад людзей, імкнучыся не дадаваць анічога свайго. Так асуджэнне ператвараецца ў суджэнне праўды.

А што прапажа цвікоў на час, калі за каласок, за слоўца плацілі жыццём! Хадос напаў на хлопца, збіў яго ў кроў, яшчэ і пад зад даў, прагнаў з працы. Людзі ўсё бачылі, ціха перашэптваліся, але адкрыта заступіцца за Полюся ніхто не ўзняўся. Баяліся страціць нават тую нэндзу, што мелі. У той дзень Полюсь раней прыйшоў дадому. Маці ён нічога не сказаў – не меў надзеі ані на каго. Яна клікала яго паабедаць разам, а ён сказаў, што сходзіць на свіную ферму і возме ў вартаўніка Стэльмаха з Негарэлага стрэльбу ды пастраляе ўрэшце гэтых лісаў. Чуйнае матчына сэрца, на гэты раз не ўстрапянулася, само прыдушанае непасільным цяжарам клопатаў. Цёмныя высачылі слабое мейсца ў кругавой абароне Светлых і не прамарудзілі напасці. Полюсь пайшоў на ферму, якая месцілася ў лесе. Пэўна ж сказаў вартаўніку тое, што сказаў матцы сваёй і ўглыбіўся са стрэльбай у лес. Грымнуў стрэл. Западозрыўшы нешта небагавое, людзі кінуліся на гук таго стрэлу. Малады хлопец ляжаў нерухома, і толькі жывой крыніцай білася з ягонага цела кроў, пакідаючы горкую надзею жывым, тым, хто заставаўся на зямлі... ды толькі як жа мала іх, жывых душаў, і як жа трэба ашчаджаць нам адно аднаго, каб зберагчы святы агонь да канца Армагедона! Полюсь ужо паліў, і пры ім быў пачак з цыгарэтамі, дзе брунатным было напісана: "Гваздзей я нікому не даваў. Багдановіч сам іх узяў, а Хадос прычапіўся да міне зра і біў міне".

Пад вечар прыехала машына да Карольцінай хаты, якая месцілася пры ўлюбёнай дзецьмі дый дарослымі, горцы, у самай сярэдзіне вёскі, на перакрыжаванні вуліцаў, дзе стаяў крыж, нездарма. Вылез чужы чалавек і папытаўся не на не тутэйшай мове: "Где здесь Шарко живёт? У них есть молодой парень?" (Адкуль жа ведаць чужынцу, што спрадвеку на нашай зямлі жылі Шарка, Валодзька, Шурка? Гэта з прыходам акупантаў прозвішчы нашыя іхныя пісарчукі перапісалі на свой капыл.)

—Ну ест, мусіць.

—А впрочем, это не у них, наверное. Там, в лесу, молодой парень застрелился.

Была ўсчата разборка, бо судовым следствам гэта нельга назваць . Маці занесла следчаму перадсмяротную сынову цыдулку. (Пэўна ж ён яе знішчыў.) Маці прасіла людзей-сведак у суд, і, каб знайшлося хоць бы два чалавекі – Праўда бы выйшла на свет. Гэта на сёння, дзякуючы блізкаму канцу Армагедона, знайшліся тыя два чалавекі, здольныя ўратаваць Культуру, а тады іх яшчэ не было.

Хадос жа падпаіў сваіх брахуноў, і тыя ілжыва сведчылі ў судзе быццам Полюсь краў цвікі і за гарэлку прадаваў іх, хоць хлопец не піў яшчэ. Відаць па ўсім было, што Матчына малако яшчэ не высахла на ягоных вуснах. Чалавечы суд абмінуў забойцаў, але Боскі суд дастаў кожнага, і кожны заплаціў па суроваму Рахунку да астатняй рысачкі. Мы не суддзі тым людзям. А калі я і ўзялася варушыць тыя даўнейшыя справы маёй роднай па бацьку цёці ды стрыечнага брата-нябожчыка, дык раблю гэта выключна дзеля будучыні майго сына, сваіх дзяцей, нашай Культуры.

А маці пасля страты сына два месяцы ляжала ў тутэйшай больніцы. Заплюшчыць вочы: чорныя кроплі, якія ўсё большаюць, растуць, набліжаюцца. Вось яны хлапякі, хмары-усё чорнае... Козы белыя з'яўляюцца... Няшчасце-гэта наведванне Бога, і Бог сімваламі сказаў маці пра Бітву, дзе няма ні левых, ні правых, ні рускіх, ні польскіх, а ёсць толькі Цёмныя і Светлыя, і што Светлыя пераможуць. І гэта будзе канец Армагедона, як уваскрашэньне духовай сутнасці Вялікіх Настаўнікаў. Ведама ж, не фізічнае іх уваскрашэнне. І дадзена было тое Адкрыццё Жанчыне, бо Жанчына, якая дае жыццё народу, мае права распарадзіцца ягоным лёсам.

Ганна Матусевіч, Койданава.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by

Рэдакцыйная калегія:
Людміла Дзіцэвіч, Алесь Гурыновіч, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 6. 03. 2000 г.
Наклад 3000 асобнікаў. Замова № 692
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 134 руб., 3 мес.- 402 руб.
Кошт у розніцу: 30 руб.